

Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpano: Suomen 15. määräaikaisraportti (elokuu 1999)

Tämä on Suomen hallituksen 15. määräaikaisraportti kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanosta. Suomi antoi edellisen, yhdistetyn 13. ja 14. määräaikaisraporttinsa marraskuussa 1997. Rotusyrjintäkomitean suositusten mukaisesti 15. määräaikaisraportti täydentää aikaisempia raportteja ja siinä painotetaan niitä asioita, jotka komitea on ottanut esille johtopäätöksissään käsiteltyään Suomen 13. ja 14. määräaikaisraportin 48. istunnossaan maaliskuussa 1999 (CERD/C/54/Misc.28/Rev.2). Lisäksi raporttiin sisältyy osin tietoja, jotka on esitetty suullisesti kyseisessä tilaisuudessa, sekä lisätietoja uudesta lainsäädännöstä ja toimenpiteistä, joihin on ryhdytty rotusyrjinnän poistamiseksi.

Raportti on laadittu ulkoasiainministeriössä yhteistyössä useiden muiden ministeriöiden ja viranomaisten kanssa. Kansalaisjärjestöjä ja eräitä muita tahoja pyydettiin antamaan kirjalliset lausunnot raportin valmistelua varten. Lisäksi heinäkuussa 1999 järjestettiin viranomaisille, kansalaisjärjestöille, työmarkkinajärjestöille ja neuvottelukunnille kuulemistilaisuus, jossa näillä oli mahdollisuus esittää näkemyksiään raportin luonnoksesta.

Raportti toimitettiin Yhdistyneiden Kansakuntien pääsihteerille elokuussa 1999.

Sisällysluettelo

Yleistä

Lainsäädäntö

Kansainväliset yleissopimukset

Syrjintäkiellon noudattamista valvovat elimet

Neuvottelukunnat ja toimikunnat

Valtioneuvoston periaatepäätös hallinnon toimenpiteiksi suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismien ehkäisemiseksi

Rasismien ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kansallinen seuranta järjestelmä

Selonteko ihmisoikeuspolitiikasta

Hallitusohjelma

Väestötiedot

2 Artikla

Saamelaiset

Romanit

Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka

Ulkomaalaislain muutokset

Käännyttäminen ja maasta karkottaminen

Maahanmuuttajien kotouttaminen

4 Artikla

Rotusyrjintäkomitean lainsäädäntöä koskevat päätelmät

5 Artikla

Suoja väkivaltaa vastaan

Poliisi

Valtakunnansyyttäjä

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet

Oikeus työhön ja toimeentuloon

Oikeus asuntoon

Oikeus sosiaaliturvaan ja sosiaalihuoltoon, ja yleiseen terveyden- ja lääkärinhoitoon

Oikeus opetukseen ja ammattikoulutukseen

6 Artikla

Syrjintä- ja pahoinpitelytapaukset alioikeuksissa

Painovapaus

Valtakunnansyyttäjän käsittelemät tapaukset

Eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemät tapaukset

Rasistiseen motiivin perustuvista rikoksista aiheutuneiden vahinkojen korvaukset

7 Artikla

Koulutus

Ihmisoikeuskoulutus yleensä

Syyttäjien koulutus

Kulttuuri

Vähemmistökulttuurien tukeminen ja rasisminvastainen työ

Saamelaiskulttuuri

Muu suvaitsevaisuutta edistävä työ

Suvaitsevaisuutta edistävät toimenpiteet liikunnan alalla

Joukkotiedotusvälineet

Tiedotus

Rotusyrjintäsopimuksesta tiedottaminen

Käännökset

Yleistä

Lainsäädäntö

Vuonna 1995 voimaantullut perusoikeusuudistus, jota on selostettu Suomen 13. ja 14. määräaikaisraportissa, on vaikuttanut myöhempään lainsäädäntöuudistukseen.

Opetusta koskeva lainsäädäntöuudistus tuli voimaan 1. tammikuuta 1999. Uusien perusopetuslain (628/1998), lukiolain (629/1998) ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) mukaan oppilaan äidinkielenä opetetaan suomea, ruotsia tai saamen kieltä. Myös romanin kieltä tai muuta oppilaan kansalliskieltä voidaan opettaa äidinkielenä. Uuden lainsäädännön mukaisesti Suomessa pysyvästi asuvilla lapsilla on sekä velvollisuus että oikeus käydä peruskoulua. Uusien määräysten nojalla on mahdollista opettaa maahanmuuttajalasten kansalliskieltä heidän äidinkielenään. Myös uskonnon opetus järjestetään lasten uskonnollisen vakaumuksen mukaisesti. Maahanmuuttajalapsille on tarjolla peruskouluun valmentavaa opetusta. Valmennusta voidaan järjestää myös ammatillista koulutusta varten.

Uusi laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999) tuli voimaan 1. toukokuuta 1999. Laissa määrätään kotoutumistuesta, joka myönnetään maahanmuuttajalle kolmen vuoden ajaksi. Edellytyksenä on, että maahanmuuttaja osallistuu häntä itseään tai hänen perhettään koskevan kotoutumissuunnitelman valmisteluun ja toteuttamiseen. Kotouttamislain tarkoitusta toteutetaan paikallistasolla kotouttamisohjelman avulla. Ohjelmaan sisältyy kotoutumista edistäviä toimenpiteet, käytettävissä olevat voimavarat sekä yhteistyö kunnan sosiaali-, terveys- ja asuntoviranomaisten sekä kouluviranomaisten, työhallinnon ja elinkeinoelämän, kansaneläkelaitoksen, poliisin, maahanmuuttajien ja kansalaisjärjestöjen, uskonnollisten yhteisöjen ja seurakuntien sekä muiden paikallisten tahojen kesken.

Ulkomaalaislakia on muutettu 13. ja 14. määräaikaisraportin antamisen jälkeen. Turvapaikkalautakunta on lakkautettu 1. tammikuuta 1998 lähtien. Turvapaikkalautakunnan tehtävät on siirretty Uudenmaan lääninoikeudelle, jonka päätöksistä voi tietyissä tapauksissa valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen, edellyttäen, että valituslupa on myönnetty. Selvästi perusteetonta hakemusta koskevat määräykset on kumottu, ja ilmeisen perusteetonta hakemusta koskevia määräyksiä on muutettu. Laajennettu muutoksenhakuoikeus, hakemusten käsittely yhdessä riippumattomassa tuomioistuimessa ja turvapaikanhakijoiden kuuleminen tietyissä tapauksissa parantavat maahanmuuttajien oikeusturvaa.

Ensimmäinen toukokuuta 1999 voimaantullut ulkomaalaislain muutos (537/1999) parantaa edelleen maahanmuuttajien oikeusturvaa. Lakia on täsmennetty nimenomaisella viittauksella hallintomenettelylakiin (598/1982), jota jo käytännössä on sovellettu ulkomaalaislain mukaisessa menettelyssä. Viranomaisilla on velvollisuus aktiivisesti avustaa turvapaikanhakijoita esimerkiksi asiakirjojen valmistelussa ja kääntämisessä sekä antaa riittävää neuvontaa. Hallintomenettelylain määräyksiä sovelletaan myös poliisin suorittamaan turvapaikanhakijoiden kuulemiseen turvapaikkapyyntöjen perusteiden tutkimisen osalta. Maahanmuuttajien muutoksenhakuoikeutta laajennetaan. Muutetun lain nojalla hallitus asettaa yleiset tavoitteet kansalliselle maahanmuutto- ja turvapaikkapolitiikalle. Ulkomaalaislaissa täsmennetään maahantuloa koskevat ehdot. Tällä tavoin viranomaisilla on selkeät ohjeet lain soveltamisesta. Perheiden jälleenyhdistämistä koskevia määräyksiä

on selkiytetty määrittelemällä henkilöt, jotka voidaan katsoa perheenjäseniksi. Laissa on täsmennetty myös oleskeluluvan myöntämistä koskevia edellytyksiä ja sovellettavia menettelytapoja.

Vaaleja koskevat määräykset, jotka aikaisemmin olivat neljässä eri laissa, on yhdistetty yhdeksi vaalilaiksi (714/1998), joka tuli voimaan 8. lokakuuta 1998. Edellisessä raportissa selostettujen määräysten sisältö ei kuitenkaan ole muuttunut.

Laki, jolla kumotaan Suomen hallitusmuodon 31 § (480/1998), ja laki Suomen kansalaisuuslain muuttamisesta (481/1998) tuli voimaan 15. elokuuta 1998. Toimivalta kaikissa Suomen kansalaisuutta koskevissa asioissa siirrettiin ulkomaalaisvirastolle. Samalla tuli mahdolliseksi valittaa kansalaisuutta koskevista päätöksistä. Kansalaisuuslakiin perustuvasta ulkomaalaisviraston päätöksestä voidaan valittaa Uudenmaan lääninoikeuteen. Lakia sovelletaan myös asioihin, jotka ovat tulleet vireille ennen 15. elokuuta 1998.

Vuoden 1995 perusoikeusuudistukseen liittyen hyväksyttiin laki viranomaistoiminnan julkisuudesta (621/1999). Laki tulee voimaan 1. joulukuuta 1999. Henkilötietolaki (523/1999) tuli voimaan 1. kesäkuuta 1999. Kokoon-tumislaki tuli voimaan syyskuussa 1999. Hallituksen esitys sananvapauden käyttöä koskevaksi lainsäädännöksi on valmisteilla. Hallituksen esityksen hyväksyminen on kuitenkin jätetty uudelle eduskunnalle, joka aloitti työnsä kevään 1999 eduskuntavaalien jälkeen.

Henkilötietolaki sisältää määräyksiä arkaluontoisten tietojen käsittelyä koskevasta kiellosta ja siihen liittyvistä poikkeuksista. Muun muassa henkilötiedot, jotka kuvaavat tai joiden tarkoitus on kuvata rotua tai etnistä alkuperää, katsotaan arkaluontoisiksi tiedoiksi. Kokoon-tumislain 3 §:n 2 momentissa määrätään syrjinnän kiellosta, jota tulee noudattaa julkisia kokouksia ja kokoon-tumisia järjestettäessä:

3 § Tilaisuuden järjestämisen yleiset periaatteet Ketään ei saa yleistä kokousta tai yleisötilaisuutta järjestettäessä asettaa ilman hyväksyttävää syytä eri asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Määräys vastaa pääasiassa voimassaolevan hallitusmuodon 5 §:n 2 momentin ja uuden perustuslain 6 §:n 2 momentin mukaista syrjinnän kieltä, sekä rikoslain 11 luvun 9 §:n mukaista syrjinnän kieltä, joka on yleinen rikosoikeudellinen syrjinnän kieltävä määräys. Kokouslain 25 §:n 1 momenttiin sisältyy viittaus kyseiseen rikoslain määräykseen.

Tarkoituksena on muuttaa sananvapauden käyttämistä koskevaa lainsäädäntöä siten, että uusia määräyksiä voidaan soveltaa mihin tahansa joukkotiedotusvälineisiin tallennus-, julkaisu- tai jakelutekniikasta riippumatta. Uudet määräykset korvaisivat painovapauslain (1/1919), radiovastuulain (219/1971) ja kaapelilähetystoimintaa koskevan lain (307/1987) 6 luvun määräykset. Valtakunnansyyttäjä voisi päättää syytteiden nostamisesta sellaisesta rikoksesta, joka perustuu julkaistun viestin sisältöön ja joka on virallisen syytteen alainen. Lisäksi syytevalta painovapauslain määräysten rikkomisen osalta siirrettäisiin oikeusministeriöltä valtakunnansyyttäjälle.

Eduskunta hyväksyi uuden perustuslain (HE 1/1998 vp) kesäkuun alussa 1999. Ensimmäinen maaliskuuta vuonna 2000 voimaantuleva perustuslaki sisältää hallitusmuotoon vuonna 1995 sisällytetyt perusoikeussäännökset sellaisenaan. Perustuslain 125 § sisältää määräyksen, jonka mukaan Suomen kansalaisuus olisi pätevyysvaatimus tiettyihin valtion virkoihin ja tehtäviin. Perustuslaissa ei enää nimenomaisesti luetella niitä virkoja ja tehtäviä, joihin voidaan nimittää ainoastaan Suomen kansalaisia. Hallituksen esityksen perustelujen mukaan kansalaisuuden myöntämistä koskevia edellytyksiä tulee rajoittaa ja niiden tulee olla hyvin perusteltuja.

Kansainväliset yleissopimukset

Jo vuonna 1996 rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea (rotusyrjintäkomitea) suositteli, että Suomi ratifioisi Kansainvälisen työjärjestön (ILO) alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen n:o 169. Edellisen määräaikaisraportin käsittelyn yhteydessä maaliskuussa 1999 komitea ilmaisi uudelleen huolensa siitä, ettei yleissopimusta ole ratifioitu. Myös YK:n ihmisoikeuskomitea kiinnitti vuonna 1998 huomiota siihen, että saamelaisten maanomistusoikeutta koskevaa kiistaa ei ole ratkaistu. Tässä yhteydessä viitataan tämän raportin 2 artiklan alla olevaan kappaleeseen "Kansainväliset yleissopimukset", jossa selostetaan yksityiskohtaisemmin valmisteluja ILO:n alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen mahdollista ratifiointia silmällä pitäen.

Euroopan neuvoston puitteissa laadittu kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus ja alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja tulivat voimaan 1998. Suomi on toimittanut ensimmäiset raporttinsa näiden yleissopimusten täytäntöönpanosta vuoden 1999 alussa.

Syrjintäkiellon noudattamista valvovat elimet

Eduskunnan oikeusasiamies

Kuten Suomen edellisessä määräaikaisraportissa on selostettu, eduskunnan oikeusasiamiehelle ja valtioneuvoston oikeuskanslerille annettiin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen myötä erityinen tehtävä valvoa perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Kansalaisten tekemien valitusten tutkimisen lisäksi oikeusasiamiehellä ja oikeuskanslerilla on oikeus puuttua omasta aloitteestaan tapauksiin. Eduskunnan perustuslakivaliokunnan pyynnön mukaisesti sekä oikeusasiamiehen että oikeuskanslerin vuosittain eduskunnalle antamaan selontekoon sisältyy erityinen osuus, joka koskee perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista.

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätöksentekomahdollisuuksia on parannettu perustamalla toinen apulaisoikeusasiamiehen virka syyskuun 1. päivästä 1998 lukien. Oikeusasiamiehen tehtäviin laillisuusvalvojana kuuluu erityisesti rotusyrjinnän poistamisen ja vähemmistöoikeuksien toteutumisen seuraaminen. Oikeusasiamiehen suorittama laillisuusvalvonta rajoittuu kuitenkin viranomaisten ja virkamiesten sekä muiden julkisia tehtäviä hoitavien henkilöiden toiminnan valvomiseen.

Saamelaiden, romanien ja maahanmuuttajien syrjintää ja vähemmistöoikeuksia koskevien valitusten määrä on viime vuosina ollut vähäinen. Karkean arvion mukaan tällaisten valitusten lukumäärä on muutama prosentti kaikista eduskunnan oikeusasiamiehen vastaanottamista valituksista. Toistaiseksi oikeusasiamiehen kanslia ei ole laatinut erillisiä tilastoja syrjintää ja vähemmistöoikeuksia koskevista valituksista. Oikeusasiamiehen selontekojen perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia koskevassa osuudessa on enimmäkseen noudatettu perustuslain ihmisoikeusluvun systematiikkaa. Eduskunnan oikeusasiamiehen ja valtioneuvoston oikeuskanslerin uuden työnjaon mukaisesti saamelaisia ja ulkomaalaisia koskevat asiat on syyskuusta 1998 lähtien käsitelty erikseen. Myös kielikysymykset ovat oma asiaryhmänsä, kun taas romaneja koskevia asioita ei toistaiseksi ole käsitelty erikseen.

Syrjintävaltuutettu

Rotusyrjintäkomitea on suhtautunut myönteisesti ulkomaalaisvaltuutetun korvaavan syrjintävaltuutetun viran perustamiseen. Maaliskuun 1. päivästä 1999 lähtien ulkomaalaisvaltuutettu, joka aikaisemmin oli sosiaali- ja terveysministeriön alainen, on toiminut työministeriön yhteydessä. Valmistelut aloitettiin keväällä 1999 ulkomaalaisvaltuutetun toimivallan vahvistamiseksi ja tehtävien laajentamiseksi siten, että ne kattavat myös etniset vähemmistöt ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän. Tarkoituksena on muuttaa ulkomaalaisvaltuutetun nimike syrjintävaltuutetuksi. Uudistus pyritään toteuttamaan vuosina 2000-2001.

Neuvottelukunnat ja toimikunnat

Etnisten suhteiden neuvottelukunta (entinen pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta)

Vuosina 1994-1998 pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta (PAKSI) toteutti toimintaohjelman "Suvaitsevaan Suomeen", johon viitattiin edellisessä raportissa. Sen päämääränä oli kannustaa viranomaisia ja järjestöjä edistämään hyviä etnisiä suhteita. Toimintaohjelma oli sisäasiainministeriön, opetusministeriön ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön rahoittama. Siitä saatujen kokemusten ja sen vaikutusten perusteella arvioidaan tarvetta uuteen kampanjaan tai toimintaohjelmaan vuodelle 2000.

Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukuntaa koskeva uusi asetus tuli voimaan 1. maaliskuuta 1998. Muutetulla asetuksella toimikunnan nimi muutettiin etnisten suhteiden neuvottelukunnaksi (ETNO). Aikaisempaan elimeen verrattuna neuvottelukunnalla on uusia etnisiin suhteisiin ja rasismien ehkäisyyn liittyviä tehtäviä. Aikaisemman yhden jäsenen ja yhden varajäsenen sijaan uuden neuvottelukunnan 27 jäsenestä kaikkiaan 13 edustaa maahanmuuttajia ja muita etnisiä yhteisöjä, mihin myös rotusyrjäntäkomitea on ollut tyytyväinen. Lisäksi yhteisöt valitsevat itse jäsenensä ja varajäsenensä neuvottelukuntaan. Maahanmuuttajien laajempi edustus uudessa neuvottelukunnassa on olennainen, koska neuvottelukunnan tarkoituksena on parantaa maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskuntaan ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon.

Aiemmin neuvottelukunta, PAKSI, pyrki lisäämään maahanmuuttajien ja perinteisten vähemmistöjen osallistumista nimeämällä näitä ryhmiä edustavia henkilöitä neuvottelukunnan eri jaostojen jäseniksi. Neuvottelukunnan uusi kokoonpano parantaa vuorovaikutusta ministeriöiden ja niiden alaisten viranomaisten, paikallisten työmarkkinaosapuolten, uskonnollisten yhteisöjen, kansalaisjärjestöjen, maahanmuuttajien ja perinteisten vähemmistöjen välillä. Etnisten suhteiden neuvottelukunta toimii siten laaja-alaisena neuvoo-antavana elimenä pakolaisiin, maahanmuuttoon sekä rasismiin ja etnisiin suhteisiin liittyvissä kysymyksissä. Neuvottelukunta tekee yhteistyötä eri ministeriöiden kanssa pakolaisiin ja maahanmuuttoon liittyvien asioiden kehittämisessä, suunnittelussa ja seurannassa. Neuvottelukunta voi kokoontua kahdessa eri kokoonpanossa. Viranomais- ja järjestöpainotteiseen kokoonpanoon kuuluvat muun muassa eri ministeriöiden, ammattijärjestöjen, Suomen kuntaliiton, Suomen evankelis-luterilaisen kirkon ja Suomi-seuran edustajia. Maahanmuuttajapainotteisen kokoonpanon jäsenistä useimmat edustavat maahanmuuttajia ja etnisiä vähemmistöjä.

Etnisten suhteiden neuvottelukunta on käynnistänyt yhdessä työmarkkinaosapuolten kanssa hyvien esimerkkien ja käytännön tukemana projekteja, joiden tarkoituksena on edistää maahanmuuttajien työllistämistä ja vahvistaa monikulttuurisuutta. Ensimmäiset projektit käynnistettiin syksyllä 1998, ja näkyviä tuloksia on odotettavissa vuonna 2000.

Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta

Kansainvälisten ihmisoikeusasiain neuvottelukunta on keväällä 1999 valmistellut hallituksen ihmisoikeuspolitiikkaa Suomen EU:n puheenjohtajuuskaudella 1.7.-31.12.1999 käsittelevän asiakirjan. Neuvottelukunta on muun muassa tehnyt alkuperäiskansojen oikeuksiin liittyviä toimenpide-ehdotuksia. Neuvottelukunta toivoo, että puheenjohtajuuskaudellaan Suomi pyrkisi edistämään alkuperäiskansojen asemaa ja niiden mahdollisuuksia harjoittaa perinteisiä elinkeinojaan, erityisesti Euroopan unionin pohjoisen ulottuvuuden puitteissa. Tässä yhteydessä neuvottelukunta kiinnittää huomiota Suomen EU:n liittymissopimuksen saamelaisia koskevaan kolmanteen pöytäkirjaan, jonka mukaan saamelaisille voidaan myöntää yksinomaiset oikeudet harjoittaa poronhoitoa perinteisillä saamelaisalueilla sen estämättä mitä EY:n perustamissopimuksessa määrätään. Lisäksi pöytäkirjan soveltamisala voidaan laajentaa koskemaan perinteisiin saamelaiselinkeinoihin liittyviä saamelaisten yksinoikeuksia.

Rasismien, muukalaisvihan, antisemitismin ja niihin liittyvän suvaitsemattomuuden vastainen valtuuskunta

Valtioneuvoston asettama rasismien, muukalaisvihan, antisemitismin ja niihin liittyvän suvaitsemattomuuden vastainen valtuuskunta on eri kansalaisryhmiä edustava riippumaton elin. Viimeisten kahden vuoden aikana maahanmuuttajat ja perinteiset vähemmistöt ovat olleet edustettuina valtuuskunnassa, sekä jäseninä että asiantuntijoina. Valtuuskunta on käynyt keskusteluja erityisesti ministeriöiden, eduskuntaryhmien ja tiedotusvälineiden kanssa, ja on antanut kannanottoja havaitsemistaan puutteista.

Muut elimet ja järjestöt

Suomen 13. ja 14. määräaikaisraportissa on selostettu Lapin lääninhallituksen yhteydessä toimivan saamelaisasioiden neuvottelukunnan sekä yli 40 vuotta sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimineen romaniasiain neuvottelukunnan tehtäviä.

Lisäksi useimmilla lääninhallituksilla on romaniasioita varten yhteyshenkilö, jota avustaa viranomaisten ja romanien edustajista koostuva työryhmä. Vuosilta 1996-1998 saadut kokemukset ovat olleet lupaavia. Riittävän rahoituksen puutteen vuoksi toiminnan tulevaisuus on kuitenkin vielä epäselvä. Etelä-Suomen lääninhallituksella on myös erityinen maahanmuuttoasiamies.

Suomessa on useita valtakunnallisia maahanmuuttajien kanssa yhteistyötä tekeviä ja maahanmuuttajia tukevia järjestöjä. Paikallisella tasolla yksittäiset ryhmät ovat myös käynnistäneet moninaista yhteiskunnallisen syrjäytymisen estämiseen tähtäävä toimintaa. Esimerkiksi Tampereella on avattu maahanmuuttajainaisille tarkoitettu tapaamispaikka.

Viime vuosina maahanmuuttajat ovat perustaneet erilaisia yhdistyksiä, jotka ovat tehneet yhteistyötä viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa, parantaakseen maahanmuuttajien asemaa ja kotoutumista. Maahanmuuttajien yhdistykset helpottavat osaltaan kulttuuritoiminnan, tapaamispaikkojen, rahoituksen ja yhteyksien järjestämistä maahanmuuttajille.

Suomalaiset urheiluseurat ovat vuosina 1996-1998 pyrkineet edistämään suvaitsevaisuutta, ja käynnistäneet tätä varten noin 130 paikallista, alueellista ja maanlaajuista projektia.

Valtioneuvoston periaatepäätös hallinnon toimenpiteiksi suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismien ehkäisemiseksi

Rotusyrjintäkomitea, joka pani tyytyväisenä merkille valtioneuvoston 6. helmikuuta 1997 antaman periaatepäätöksen hallinnon toimenpiteiksi suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismien ehkäisemiseksi, suositteli, että periaatepäätöksen täytäntöönpanossa saavutettua kehitystä ja tehtyjä toimenpiteitä selostettaisiin lähemmin.

Periaatepäätöksessä suositeltiin viranomaisille lukuisia toimenpiteitä. Ministeriöt olivat vastuussa periaatepäätöksen täytäntöönpanosta. Päätöksessä edellytettiin, että ministeriöt raportoivat rotusyrjinnän poistamista käsittelevälle komitealle ohjelman täytäntöönpanosta 1. joulukuuta 1997 mennessä. Periaatepäätöksen täytäntöönpanoa valvoo ministeriryhmä, joka on perustettu hyvien etnisten suhteiden edistämiseksi, ja jota avustaa ministeriöiden asiantuntijoista koostuva rotusyrjinnän poistamista käsittelevä komitea. Ministeriöt keräsivät tietoja omilta hallinnonaloiltaan, ja sisällyttivät raporttiin toimenpiteet, joihin niiden hallinnonaloilla on ryhdytty. Kaikki ministeriöt toimittivat rotusyrjinnän poistamista käsittelevälle komitealle raportin periaatepäätöksen täytäntöönpanosta. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että maahanmuuttajien ja vähemmistöjen mahdollisuuksia osallistua heitä itseään koskevien asioiden valmisteluun ja käsittelyyn on lisätty. Viranomaisten toteuttamia toimenpiteitä on selostettu lähemmin periaatepäätöksen täytäntöönpanoa koskevassa raportissa, joka on toimitettu tämän raportin liitteenä rotusyrjintäkomitealle.

Rasismien ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kansallinen seurantajärjestelmä

Työministeriö asetti 1. lokakuuta 1998 ohjausryhmän perustettavaa rasismien ja etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän kansallista seurantajärjestelmää varten. Ohjausryhmä koordinoi kansallisia toimenpiteitä, jotka perustuvat Euroopan yhteisöjen komission 25. maaliskuuta 1998 antamaan

tiedonantoon, ja valmistelee kansallisen toimintasuunnitelman. Seuranta ulottuu sekä uusiin maahanmuuttajaryhmiin että perinteisiin vähemmistöihin kohdistuvaan syrjintään yhteiskunnan eri aloilla.

Kansallisen seurantajärjestelmän tärkeimmät osat ovat: 1) viranomaisten välinen yhteistyö, mukaan luettuna etnisiä suhteita koskevan koulutuksen kehittäminen; 2) kansallisten asenne-, syrjintä- ja uhritutkimusten tekeminen; 3) viranomaisten, maahanmuuttajien ja kansalaisjärjestöjen välisen yhteistyön kehittäminen; 4) syrjinnän ehkäisemisessä tarvittavien viranomaistoimenpiteiden tehostaminen; ja 5) tietojen kerääminen ja analysointi, sekä oikeusavun ja muun neuvonnan antaminen rasismien ja syrjinnän uhreille.

Vuonna 1998 aloitettiin useita laajoja tutkimuksia, joiden tarkoituksena oli eri hallinnonalojen asiantuntijoista koostuvan työryhmän ehdotuksen mukaisesti seurantajärjestelmän luominen. Nämä tutkimukset koskevat 1) viranomaisten asenteita etnisiä ryhmiä kohtaan, 2) valtaväestön asenteita, 3) työelämän syrjintää ja 4) tiedotusvälineitä.

Helmikuussa 1999 julkaistun tutkimuksen tarkoituksena oli tarkastella viranomaisten asenteita maahanmuuttajia kohtaan sekä viranomaisten ja maahanmuuttajien välistä vuorovaikutusta. Tutkimuksessa selvitettiin poliisin, opettajien, rajavartijoiden, sosiaalityöntekijöiden ja työvoimatoimistojen virkailijoiden asenteita. Tutkimus paljasti, että sosiaalityöntekijöiden, opettajien ja korkeasti koulutettujen virkamiesten asenteet maahanmuuttajia kohtaan olivat myönteisempiä kuin muiden viranomaisten asenteet. Poliisien ja rajavartijoiden asenteet olivat heidän työnsä luonteesta johtuen kielteisimpiä. Tämän vuoksi heidän myöhemmässä koulutuksessaan kiinnitetään enemmän huomiota vieraiden kulttuurien kohtaamiseen. Tutkimus osoitti kuitenkin myös sen, että viranomaiset yleensä kannattavat suvaitsevaisuuden ja rasisminvastaisten toimenpiteiden edistämistä.

Valtaväestöä koskevan tutkimuksen tulokset julkaistaan vuoden 1999 aikana. Ensimmäinen kansallinen työelämän syrjintää koskeva tutkimus saataneen niin ikään päätökseen vuoden 1999 loppuun mennessä. Työelämän syrjintää käsittelevä tutkimus luo toimivaltaisille viranomaisille vahvemman perustan etniseen alkuperään perustuvan syrjinnän torjunnassa ja ehkäisemisessä. Myös työministeriön vuosittain laatima työelämäbarometri kuvaa muun muassa työelämän syrjintää. Tiedotusvälineitä koskeva tutkimus saatetaan päätökseen myös vuoden 1999 loppuun mennessä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millä tavoin tiedotusvälineet käsittelevät maahanmuuttajiin, etnisiin vähemmistöihin ja maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaan liittyviä asioita. Nämä tutkimukset antavat arvokasta tietoa, jota tarvitaan suunnittelussa ja päätöksenteossa.

Selonteko ihmisoikeuspolitiikasta

Ulkoasiainministeri Tarja Halonen antoi ensimmäisen selonteon Suomen hallituksen ihmisoikeuspolitiikasta eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle 11. marraskuuta 1998. Edellisen hallituksen kaudella vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen oikeudet määriteltiin ihmisoikeuspolitiikan painopistealueiksi. Syrjinnän kieltä pidetään ihmisoikeuksien keskeisenä osana, ja erityisesti on kiinnitetty huomiota rasismiin ja suvaitsemattomuuden vastaiseen työhön. Suomi on aktiivisesti ryhtynyt rasisminvastaisiin toimenpiteisiin kaikilla hallinnon tasoilla. Vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen oikeuksien edistämiseksi Suomi on työskennellyt aktiivisesti myös kansainvälisellä tasolla, mukaan luettuna Yhdistyneet Kansakunnat, Euroopan neuvosto ja Euroopan unioni. Ihmisoikeuspolitiikkaa on selostettu lähemmin selonteossa, joka on toimitettu rotusyrjintäkomitealle tämän raportin liitteenä.

Hallitusohjelma

Pääministeri Paavo Lipposen toisen hallituksen ohjelma julkistettiin 13. huhtikuuta 1999. Syrjintään ja ihmisoikeuksiin kiinnitetään huomiota hallitusohjelmassa hallinnonaloittain. Ohjelman mukaan kansalaisten sosiaalisten, sivistyksellisten ja taloudellisten perusoikeuksien toteutumista edistetään lainsäädäntöä ja hallintotoimintaa kehittämällä. Hallitus tehostaa toimintaa sosiaalisen syrjinnän vähentämiseksi. Euroopan unionissa Suomi osallistuu aktiivisesti Amsterdamin sopimukseen liittyvän syrjinnän vastaisen direktiivin valmisteluun. Ohjelmassa todetaan myös, että kielilainsäädäntö uudistetaan kielivähemmistön edut turvaavalla tavalla, ja huolehditaan saamelaiden kielellisten ja kulttuurillisten perusoikeuksien toteuttamisesta.

Ensimmäistä kertaa hallitusohjelmaan sisältyy maahanmuuttoa koskeva jakso. Syrjinnän vastaisiin toimenpiteisiin kiinnitetään aiempaa suurempaa huomiota sekä lainsäädännössä että viranomaisten toiminnassa. Väestön keskuudessa edistetään hyviä etnisiä suhteita. Hallitus jatkaa maahanmuutto- ja pakolaispoliittisen ohjelman toteuttamista. Valmiutta auttaa pakolaisia kriisitilanteissa tehostetaan. Maahanmuuttopolitiikkaa toteutetaan edistäen alueellista ja paikallista tasapainoa sekä tehtävien tasapuolista jakoa. Maahanmuuttajien kotouttamista edistetään ottaen erityisesti huomioon lasten ja nuorten asema. Ohjelmassa todetaan myös, että ulkomaalaislain kokonaisuudistus ja kansalaisuuslain uudistus toteutetaan. Kansalaisuuden saamisen ja maahanmuuttoa koskevien asioiden käsittelyä parannetaan vastaamaan hyvän hallinnon periaatteita. Inkeriläisten paluumuuttoon sovelletaan eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan mietinnön linjausta.

Nykyinen hallitus säilytti edelleen voimassa edellä mainitun periaatepäätöksen hallinnon toimenpiteistä suvaitsevaisuuden lisäämiseksi ja rasismiin ehkäisemiseksi. Lisäksi hallitus nimitti toukokuussa 1999 ministerityöryhmän käsittelemään maahanmuuttopolitiikkaa ja etnisiä suhteita. Työryhmää avustaa virkamiesryhmä, joka koostuu toimivaltaisten ministeriöiden edustajista.

Hallituksen toimintaohjelma etniseen alkuperään perustuvaa syrjintää ja rasismia vastaan on valmisteilla. Ohjelman peruseriaatteisiin ja tavoitteisiin sisältyisivät yhteistyöverkoston luominen ja jatkuvuus rasismiin ja etnisiin suhteisiin liittyvissä asioissa hallituksen, eduskunnan, alue- ja paikallisviranomaisten, kansalaisjärjestöjen, työmarkkinajärjestöjen, maahanmuuttajien ja etnisten vähemmistöjen, uskonnollisten yhteisöjen sekä urheiluseurojen ja -järjestöjen, ja kulttuuri- ja koulutusyhdistysten välillä.

Toimintaohjelma on tarkoitettu kaksiosaiseksi siten, että periaatteet pannaan täytäntöön yhtäältä valtion hallinnon ja toisaalta alue- ja paikallishallinnon tasoilla. Ohjelmassa korostetaan toissijaisuuseriaatetta ja edellä mainitun maahanmuuttajien kotouttamista koskevan lain tarjoamien mahdollisuuksien merkitystä.

Toimintaohjelma esitellään hallitukselle vuoden 2000 alussa. Työministeriö ja opetusministeriö ovat vastuussa poikkihallinnollisesta koordinoinnista. Lisäksi oikeusministeriö, sisäasiainministeriö ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö osallistuvat ohjelman laatimiseen.

Hallitusohjelman lisäksi Suomi ryhtyy aktiivisiin toimenpiteisiin rasismia ja etniseen alkuperään perustuvaa syrjintää vastaan rasisminvastaista toimintasuunnitelmaa koskevan, 25. maaliskuuta annetun Euroopan yhteisöjen komission tiedonannon mukaisesti. Lisäksi Amsterdamin sopimuksessa on syrjinnän kieltoa koskeva artikla, jossa jäsenvaltioiden edellytetään ryhtyvän toimenpiteisiin kansallisella tasolla.

Väestötiedot

Väestötietojen kerääminen

Väestörekisterikeskus on väestötietojen keräämisestä vastaava viranomaisorganisaatio. Vuoden 1998 alussa Suomen väkiluku oli 5 147 349. Tilastokeskus laatii tilastoja esimerkiksi kansalaisuuden, kielen ja syntymämaan perusteella. Nämä tilastot perustuvat väestörekisterikeskuksen antamiin tietoihin.

Kansalliset vähemmistöt

Ruotsinkieliset ovat Suomen suurin vähemmistö (293 691 henkilöä 31. joulukuuta 1997, eli 5,71% koko väestöstä). Ruotsinkieliset ovat kielivähemmistö. Suurin osa heistä asuu Etelä-, Lounais- ja Länsirannikolla sekä Ahvenanmaalla. Ruotsinkielisten asema on poikkeuksellinen verrattuna muihin kansallisiin vähemmistöihin, koska ruotsi on toinen Suomen virallisista kielistä.

Saamelaiset ovat alkuperäiskansa. Useimmat saamelaiset, n. 4 000 henkilöä, asuvat saamelaisten kotiseutualueella Pohjois-Lapissa ja n. 2 400 saamelaista asuu maan muissa osissa.

Romaneja on Suomessa on n. 10 000. Romanit asuvat eri puolilla maata. Useimmat heistä asuvat kuitenkin Etelä-Suomen suurimmissa kaupungeissa. Romanien lukumäärää ja heidän maantieteellistä jakautumistaan voidaan ainoastaan arvioida, koska romaneista tai muista etnisistä vähemmistöistä ei ole saatavilla tilastotietoja.

Juutalaisia Suomessa on n. 1 300. Useimmat heistä asuvat Etelä-Suomen suurimmissa kaupungeissa.

Tataarit ovat turkkilaissukuinen islamilainen vähemmistö. Tataarien esi-isät tulivat Suomeen vuosina 1870-1925. Suomessa asuu n. 900 tataaria, enimmäkseen pääkaupunkiseudulla.

Vanhavenäläiset ovat Suomeen 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa muuttaneiden venäläisten jälkeläisiä. Tämän yhteisön lukumäärää on vaikea arvioida, koska viime vuosikymmenten aikana venäjänkielisten asukkaiden määrä on kasvanut huomattavasti lisääntyvän maahanmuuton seurauksena. Tällä hetkellä Suomessa asuu n. 20 000 venäjänkielistä henkilöä, joista n. 5 000 on vanhavenäläisiä.

Muut vähemmistöt

Kesäkuussa 1999 Suomessa oli 85 900 ulkomaalaista, mikä on n. 1,7 % koko väestöstä. Lukumäärä ei edelleenkään ole suuri muihin maihin verrattuna, mutta se on kasvanut nopeasti. Neljä suurinta ryhmää olivat venäläiset (17 698), virolaiset (10 494), ruotsalaiset (7 773) ja somalit (4 825).

Erityisen ryhmänsä muodostavat inkerinsuomalaiset, jotka ovat entisen Neuvostoliiton alueelta tulevia paluumuuttajia. He ovat Ruotsille Stolbovan rauhan tuloksena vuonna 1617 luovutettuun Inkeriin, joka on nykyisen osa Venäjän federaatiota, muuttaneiden ihmisten jälkeläisiä. Suomeen on vuosina 1990-1997 muuttanut n. 20 000 inkerinsuomalaista.

2 Artikla

Saamelaiset

Kansainväliset yleissopimukset

Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus tuli Suomen osalta voimaan 1. helmikuuta 1998. Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja tuli voimaan 1. maaliskuuta 1998. Suomi on toimittanut ensimmäiset määräaikaisraporttinsa näiden yleissopimusten täytäntöönpanosta vuoden 1999 alussa. Neuvoa-antava komitea, joka arvioi kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanoa, kävi hallituksen pyynnöstä Suomessa elokuussa 1999. Käynnin aikana tarkasteltiin Suomen ensimmäistä raporttia. Samalla järjestettiin avoin seminaari yhteistyössä Euroopan neuvoston ja Minority Rights Group -kansalaisjärjestön kanssa.

YK:n rotusyrjintäkomitea toisti maaliskuussa 1999 huolensa siitä, että kysymystä saamelaisten maanomistusoikeudesta ei vielä ole ratkaistu, minkä vuoksi Suomi ei ole vielä ratifioinut ILO:n alkuperäiskansoja koskevaa yleissopimusta n:o 169. Vuonna 1997 komitea suositteli, että hallitus pyrkii ratkaisemaan maanomistuskiihtaan saamelaisten kanssa. Komitea on antanut yleisiä suosituksia alkuperäiskansojen maanomistusoikeuksien tunnustamiseksi. Myös YK:n ihmisoikeuskomitea on vuonna 1998 kiinnittänyt huomiota siihen, että saamelaisten maanomistuskiihtaa ei ole ratkaistu. Kansainvälinen työjärjestö (ILO) on osaltaan pyrkinyt vauhdittamaan yleissopimuksen ratifiointia. Sopimuksen ratifiointi ei kuitenkaan edelleenkään ole mahdollista, koska saamelaisten maanomistusoikeuksia koskevan asian ratkaisussa ei ole edistytty. Vuodesta 1993 lähtien maanomistuskysymyksen ratkaiseminen on ollut saamelaiskäräjien ja sen edeltäjän tehtävänä. Eduskunnan perustuslakivaliokunta, jolta odotettiin mahdollista kannanottoa työministeriön ja oikeusministeriön sille vuonna 1996 yhdessä asiasta antamaan selvitykseen, ei ole ottanut asiaan kantaa.

Apulaisoikeuskansleri on saamelaiskäräjien 10. joulukuuta 1998 antaman kannanoton perusteella esittänyt oikeusministeriön harkittavaksi, voitaisiinko nyt ryhtyä toimenpiteisiin saamelaisten maanomistusoikeuksien tutkimiseksi. Tässä yhteydessä oikeuskansleri viittaa muun muassa edellä mainittuun ulkoasiainministerin antamaan Suomen hallituksen ihmisoikeuspolitiikkaa koskevaan selontekoon. Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle 11. marraskuuta 1998 annetussa selonteossa, jossa alkuperäiskansojen oikeudet mainitaan yhdeksi Suomen ihmisoikeuspolitiikan painopistealueeksi, todetaan Suomen tutkivan mahdollisuuksia ratifioida kyseinen ILO:n yleissopimus.

Oikeusministeriö onkin, neuvoteltuaan eri ministeriöiden edustajien kanssa ja käytyään asiassa saamelaiskäräjistä annetun lain 9 §:n edellyttämät neuvottelut saamelaiskäräjien kanssa, asettanut selvitysmiehen tutkimaan 30. syyskuuta 1999 mennessä valtion maina hallinnoitujen alueiden käyttöoikeutta saamelaisten kotiseutualueella. Selvitystä on pidetty välttämättömänä sen vuoksi, että maahan, veteen ja luonnonvaroihin sekä perinteisiin luontaiselinkeinoihin saamelaisten kotiseutualueella kohdistuvista oikeuksista on vuosien ajan esitetty toisistaan poikkeavia arvioita. Selvitysmiehen tehtävänä on tutkia erityisesti: 1) miten kansainväliset sopimukset huomioon ottaen turvataan saamelaisten oikeus omaan kulttuuriinsa kuuluvien perinteisten luontaiselinkeinojen harjoittamiseen kotiseutualueellaan, 2) miten samalla turvataan muun paikallisen väestön oikeudet luontaiselinkeinojen harjoittamiseen yhdenvertaisuusperiaatteen mukaisesti ja 3) onko saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevien valtion maina hallinnoitujen alueiden käyttöoikeuteen löydettävissä sellainen ratkaisu, ettei näillä alueilla ilman painavaa syytä harjoitettaisi luontaiselinkeinoja estävää tai häiritsevää toimintaa. Selvitystyön taustalla on myös ILO:n alkuperäiskansoja koskevan yleissopimuksen ratifiointiesteiden poistaminen. Työnsä aikana selvitysmiehen on kuultava saamelaiskäräjiä ja paikallisten asukkaiden edustajia siinä määrin kuin hän katsoo tämän tarpeelliseksi. Asetetun selvitysmiehen työllä ei ole tarkoitus vaikuttaa saamelaiskäräjien tehtävänä olevaan, saamelaisten maahan, veteen ja luonnonvaroihin kohdistuvia oikeuksia koskevaan selvitystyöhön. Selvitysmieheksi kutsutun korkeimman hallinto-oikeuden hallintoneuvoksen on tähän tehtävään myös saamelaiskäräjät hyväksyneet.

Lisähuomioita saamelaisten asemasta

Saamelaisten määritelmän osalta rasismien poistamista käsittelevälle komitealle kerrottiin jo maaliskuussa 1999 järjestetyssä kuulemistilaisuudessa, että saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan nykyiseen saamelaismääritelmään perustuva saamelaiskäräjien kokoonpano ei takaa saamelaisten oikeuksien toteutumista. Saamelaiskäräjät on esittänyt huolensa siitä, että syyskuussa 1999 järjestettävissä saamelaiskäräjävaaleissa voivat äänestää myös sellaiset henkilöt, jotka eivät ole saamelaista alkuperää. Elokuussa 1998 päätettiin toistaiseksi luopua hankkeesta palauttaa saamelaismääritelmä kieliperusteiseksi. Tämä perustuu yhtäältä siihen, että neuvottelut eivät ole johtaneet riittävään yksimielisyyteen uudistuksen suunnasta ja sisällöstä, sekä toisaalta siihen, että saamelaiskäräjistä annetun lain mukaisesti toimitetuista saamelaiskäräjävaaleista ei vielä ole saatu kokemuksia.

Tämän ratkaisun jälkeenkin saamelaiskäräjät on eri yhteyksissä, kuten 7. lokakuuta 1998 antamassaan kannanotossa, vaatinut saamelaismääritelmän palauttamista kieliperusteiseksi. Myös rasismien vastainen valtuuskunta antoi 11. syyskuuta 1998 kannanoton, jossa se katsoo, että saamelaismääritelmä tulisi kiireellisesti palauttaa kieliperusteiseksi.

Oikeusministeriö on seurannut saamelaiskäräjävaalien valmistelua ja toimittamista ja tulee aikanaan saatujen kokemusten perusteella erikseen harkitsemaan, onko tarpeen käynnistää uudelleen toimenpiteet lainsäädännön kehittämiseksi tältä osin.

Vaalien tähänastisista valmisteluista voidaan todeta seuraavaa. Lappalaisuuden perusteella vaaliluetteluihin hakeutui 1 128 henkilöä. Saamelaiskäräjien vaalilautakunta hylkäsi 2. maaliskuuta 1999 lähes kaikki nämä hakemukset, koska se katsoi hakijoiden kuuluvan kielellisesti suomenkieliseen väestöön. Kielellisellä perusteella se hyväksyi saamelaisiksi 56 henkilöä. Näiden joukossa oli joitakin, jotka olivat esittäneet hakemuksensa perusteeksi myös lappalaisuuden. Omasta aloitteestaan vaalilautakunta lisäsi vaaliluetteloon kielellisellä perusteella 436 muuta henkilöä, lähinnä sellaisia, jotka edellisten vaalien jälkeen olivat saavuttaneet äänioikeusiän. Vaalilautakunnan päätökseen haki vaalilautakunnalta oikaisua 765 henkilöä. Vaalilautakunta hylkäsi 15. huhtikuuta 1999 kaikkien pelkästään lappalaisperusteeseen vedonneiden hakijoiden, yhteensä 740 henkilön hakemukset, koska he eivät olleet oikaisuvaateissaan esittäneet uutta tietoa, joka olisi antanut aiheen muuttaa vaalilautakunnan aiempaa päätöstä. Oikaisuvaatimuksen johdosta vaalilautakunta hyväksyi kielellisellä perusteella 25 hakemusta. Hylättyjen oikaisuvaatimusten tekijöistä 726 teki oikaisuvaatimuksen saamelaiskäräjien hallitukselle. Hallitus hylkäsi vaatimukset lukuun ottamatta yhtä, jonka tueksi hallitus katsoi esitetyn riittävän näytön saamelaisuudesta. Tämän päätöksen jälkeen vaaliluettelossa oli yhteensä 5 087 äänioikeutettua saamelaista. Saamelaiskäräjät hyväksyi 13. heinäkuuta kolmisenkymmentä hakemusta kielellisin perustein. Kaikki muut hakemukset (noin 700 kappaletta) on hylätty. Kielteisen päätöksen saaneilla on oikeus hakea muutosta päätökseen korkeimmalta hallinto-oikeudelta. Korkeimpaan hallinto-oikeuteen jätettäneen useita satoja valituksia elokuussa 1999.

Saamelaisten kuulemista koskeva kysymys oli esillä myös 13. ja 14. raportin käsittelyssä. Saamelaisten oikeus tulla kuulluksi perustuu valtiopäiväjärjestyksen 52a §:n, jonka osalta voidaan lisätä, että myös käytännössä eduskunnan valiokunnat ovat säännöllisesti kuulleet saamelaisia erityisesti saamelaisiin ja heidän asemaansa vaikuttavissa kysymyksissä. Lisäksi muiden viranomaisten tulee neuvotella saamelaiskäräjien kanssa kaikista laajoista ja merkittävistä toimenpiteistä, jotka voivat suoraan ja erityisellä tavalla vaikuttaa saamelaisten asemaan alkuperäiskansana. Yleisesti ottaen ministeriöt ovat omaksuneet käytännön kuulla saamelaisia. Joitakin vaikeuksia on kuitenkin esiintynyt. Saamelaiset ovat jossain määrin olleet tyytymättömiä siihen, että joissakin tapauksissa ministeriöt eivät ole neuvotelleet heidän kanssaan lainsäädäntöehdotuksista, jotka koskevat erityisesti saamelaisia. Tämän johdosta eduskunnan oikeusasiamiehelle ja valtioneuvoston oikeuskanslerille on tehty valituksia. Toistaiseksi kumpikaan ei ole todennut, että viranomainen olisi toiminut virkavelvollisuuksiensa vastaisesti. Osa valituksista on vielä käsiteltävänä.

Kuten edellisessä raportissa todettiin, korkein hallinto-oikeus on 15. toukokuuta 1996 antamallaan päätöksellä (15.5.1996 T 1447) kumonnut kauppa- ja teollisuusministeriön eräitä kaivosvaltauksia

koskevat päätökset sillä perusteella, että ministeriö ei ollut ennen päätöksentekoa tutkinut valtausten vaikutuksia poronhoitoon saamelaisalueella, ja palautti asian ministeriölle uudelleen käsiteltäväksi. Kauppa- ja teollisuusministeriö käsitteli valtausasiakirjat uudelleen, ja pyysi saamelaiskäräjiltä kirjallisen lausunnon 1. joulukuuta 1997. Saamelaiskäräjät antoi lausuntonsa 19. helmikuuta 1998. Uusi päätös tehtiin 30. huhtikuuta 1998, ja valtausasiakirjoihin liitettiin ohjeet, joita tulee noudattaa kaivosvaltauksia toimitettaessa saamelaisten poronhoitoalueella. Näistä ohjeista neuvoteltiin saamelaiskäräjien edustajien kanssa. Kauppa- ja teollisuusministeriö on omaksunut uuden käytännön kuulla saamelaisia ja asianomaisia kuntia ennen päätöksentekoa. Korkeimmassa hallinto-oikeudessa on käsiteltävänä useita valituksia saamelaisten kotiseutualueella olevista kaivoksista.

Romanit

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimiva romaniasiain neuvottelukunta pyrkii vaikuttamaan eduskunnan ja viranomaisten päätöksentekoon romaneja koskevissa asioissa antamalla kannanottoja ja toimenpide-ehdotuksia.

Romaniasiain neuvottelukunnan mukaan hallituksen ihmisoikeuspolitiikassa ja siihen liittyvissä 1990-luvulla tehdyissä lainsäädäntöuudistuksissa on tapahtunut huomattavaa myönteistä kehitystä. Lainsäädännön valmistelussa, eduskunnan valiokuntien työ mukaan luettuna, romanien näkökannat on enenevästi otettu huomioon. Romanien kuuleminen päätöksenteossa on käytännössä pääsääntöisesti tapahtunut romaniasiain neuvottelukunnan välityksellä.

Romanien ja valtaväestön välillä on yhä kuitenkin sosiaalis-taloudellisia eroja. Asumiseen, työttömyyteen ja alhaiseen koulutustasoon liittyvät ongelmat ja niistä johtuva yhteiskunnallinen syrjäytyminen ovat yleisempiä romanien kuin valtaväestön keskuudessa. Romaneihin yhä kohdistuvat ennakkoluulot ja syrjintä korostavat sekä viranomaisten koulutuksen että kansalaisille suunnatun tiedotuksen tarvetta.

Sosiaali- ja terveysministeriö on nimittänyt kaksi selvitysmiestä laatimaan selvityksen hallituksen nykyisestä romaneja koskevasta politiikasta ja tekemään ehdotuksia sen kehittämiseksi. Tavoitteena on laatia laaja katsaus romaniväestön tilanteesta ja romanikulttuurin erityistarpeista, sekä käydä läpi asiaan liittyvä lainsäädäntö, erityisesti sosiaali- ja työlänsäädäntö sekä asumista ja koulutusta koskeva lainsäädäntö. Huomiota kiinnitetään erityisesti romanien yhteiskunnallista syrjäytymistä ehkäiseviin toimenpiteisiin. Selvitysmiehet käsittelevät myös asiaa koskevia kansainvälisiä yleissopimuksia ja niiden vaikutusta kansallisella tasolla. Syyskuussa 1999 julkaistavan selonteon perusteella on tarkoitus tehdä ehdotuksia romanipolitiikan kehittämiseksi. Selvitys, joka käännetään englannin kielelle, on jo herättänyt laajalti kiinnostusta sekä Suomessa että ulkomailla.

Maahanmuutto- ja pakolaispolitiikka

Rotusyrjintäkomitea suositteli, että kiintiöpakolaisten määrää lisättäisiin. Komitea kiinnitti huomiota myös maahanmuuttajien tilanteeseen yleensä.

Pakolaiset ja turvapaikanhakijat

Suomi on asteittain kasvattanut pakolaiskiintiötään, ja kuluvana vuonna kiintiöpakolaisten lukumäärä on 650. Valtion talousarvion käsittelyn yhteydessä vuonna 1998 eduskunta asetti kiintiöksi 600 pakolaista. Kiintiön puitteissa ja YK:n pakolaisjärjestön UNHCR:n suositusten perusteella myönnettiin oleskeluluvat 600 pakolaiselle, joista 300 tuli maahan vuonna 1998. Lisäksi pakolaisia otetaan maahan perheiden yhdistämisen perusteella. Valtioneuvoston 9. huhtikuuta 1999 tekemän päätöksen mukaisesti Suomi on tänä vuonna myös vastaanottanut 1 000 pakolaista Kosovosta. Elokuuhun 1999 mennessä osa heistä oli palannut kotimaihinsa.

Myös turvapaikanhakijoiden lukumäärä on kasvamassa. Vuonna 1997 Suomesta haki turvapaikkaa 975 henkilöä. Vuonna 1998 turvapaikanhakijoiden lukumäärä oli 1 275. Kesällä 1999 turvapaikanhakijoiden lukumäärä kasvoi äkillisesti, kun yli 1 000 Slovakian romania tuli Suomeen turvapaikanhakijoina väittäen okotimaassaan tapahtuvan vainoa. Pääministeri Paavo Lipponen vetosi Slovakian hallitukseen tilanteen ratkaisemiseksi kiireellisesti. Heinäkuun alussa Suomen ja Slovakian viranomaiset neuvottelivat asiasta, ja 6. heinäkuuta Suomi keskeytti Slovakian kansalaisten viisumivapautta koskevan sopimuksen soveltamisen hillitäkseen kiihtyvää turvapaikanhakijoiden virtaa Slovakiasta. Päätös ei kuitenkaan vaikuttanut Suomeen jo saapuneisiin romaneihin. Heidän turvapaikkahakemuksensa käsitellään tapauskohtaisesti ja tavanomaista menettelyä noudattaen. Osa Suomeen tulleista romaneista on jo palannut Slovakiaan omasta aloitteestaan. Lisäksi heinäkuussa, viisumivapaus sopimuksen soveltamisen keskeyttämisen jälkeen kansanedustaja, joka on myös romaniasiain neuvottelukunnan puheenjohtaja ja kaksi neuvottelukunnan jäsentä vierailivat Slovakiassa tarkoituksenaan keskustella keinoista romanien aseman parantamiseksi.

Maahanmuuttopolitiikan osalta viitataan lisäksi edellä tämän raportin kappaleessa "Yleistä" selostettuun hallituksen 13. huhtikuuta 1999 päivättyyn ohjelmaan.

Ulkomaalaislain muutokset

Tammikuussa 1998 voimaan tulleella lailla ulkomaalaislain muuttamisesta (1269/1997) lakkautettiin turvapaikkalautakunta ja sen tehtävät siirrettiin Uudenmaan lääninoikeudelle. Ulkomaalaisviraston turvapaikkoja, suojelun tarpeeseen perustuvia oleskelulupia ja pakolaisen asemaa koskevista päätöksistä voi valittaa Uudenmaan lääninoikeudelle. Lääninoikeuden päätöksistä voi valittaa korkeimman hallinto-oikeuden myönnettyä valitusluvan. Selvästi perusteettomia turvapaikkahakemuksia koskevat määräykset kumottiin. Myös ilmeisen perusteettomia hakemuksia koskevia määräyksiä muutettiin samalla lailla. Kun ulkomaalaisvirasto hylkää turvapaikkahakemuksen ilmeisen perusteettomana, se päättää samalla käännyttämisestä. Ulkomaalaisviraston päätös alistetaan kokonaisuudessaan Uudenmaan lääninoikeuden ratkaistavaksi. Lääninoikeuden on palautettava asia ulkomaalaisvirastoon uudelleen käsiteltäväksi, mikäli turvapaikkahakemusta ei ole pidettävä ilmeisen perusteettomana tai jos hakija on esittänyt käännyttämisen osalta uutta olennaista selvitystä taikka alistettu päätös on muutoin lainvastainen. Muussa tapauksessa lääninoikeuden on vahvistettava ulkomaalaisviraston päätös.

Laki ulkomaalaislain muuttamisesta (537/1999), joka tuli voimaan 1. toukokuuta 1999, paransi ulkomaalaisten oikeusturvaa. Laissa viitataan nimenomaisesti hallintomenettelylakiin, jonka määräyksiä sovelletaan ulkomaalaislaissa tarkoitettujen asioiden käsittelyyn. Poliisin suorittamaan turvapaikkakuulusteluun sovelletaan hallintomenettelylain säännöksiä, kun taas poliisin suorittamaan turvapaikanhakijan henkilöllisyyden, maahantulon ja matkareitin selvittämiseen sovelletaan poliisilain poliisitutkintaa koskevia säännöksiä. Muutettuun lakiin sisältyy erillinen määräys lain soveltamisesta alaikäisiin, lapsen edun, kehityksen ja terveyden huomioimiseksi ulkomaalaislain nojalla tapahtuvassa päätöksenteossa. Siinä säädetään myös alaikäisten kuulemisesta.

Muutetussa laissa säädetään myös, että valtioneuvosto asettaa yleiset tavoitteet Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikalle. Tällaiset tavoitteet muodostaisivat myös suuntaviivat eri viranomaisten väliselle yhteistyölle maahanmuuttoon ja pakolaisiin liittyvissä asioissa. Tavoitteet laadittaisiin valtioneuvoston yleisistunnossa.

Laissa määritetään maahantulon edellytykset. Viisumia koskevista vaatimuksista päätetään näiden edellytysten perusteella. Päämääränä on luoda selkeät ohjeet määräyksiä soveltaville viranomaisille. Lisäksi laissa määrätään, että viisumin hakijalta voidaan edellyttää vakuutus sairauden ja tapaturman varalta siten kuin asianomainen ministeriö tarkemmin päättää.

Perheiden yhdistäminen

Ulkomaalaislakiin vuonna 1999 tehdyn muutoksen tarkoituksena oli säätää yksityiskohtaisemmat määräykset oleskeluluvan myöntämiseen perhesiteen perusteella sovellettavasta menettelystä, joka jo käytännössä oli ollut vallitseva käytäntö. Laissa määritellään perheenjäsen, oleskeluluvan myöntämistä koskevat edellytykset ja noudatettava menettely. Perheiden yhdistämistä koskeva ongelmana on edelleen se, että oleskelulupien myöntämiseen sovellettava menettely on aikaavievä, mikä johtuu henkilöllisyyden selvittämiseen liittyvistä vaikeuksista. Perheiden yhdistämiseen liittyviä DNA-testejä koskeva hallituksen esitys on valmisteilla. DNA-testit helpottaisivat osaltaan henkilöllisyyden selvittämistä ja nopeuttaisivat siten perheiden yhdistämismenettelyä.

Muutoksenhaku

Ulkomaalaislain muutetun 8 luvun mukaan ulkomaalaisten muutoksenhakuoikeutta laajennettiin siten, että se pääsääntöisesti koskee myös poliisin, passintarkastusviranomaisen ja ulkomaalaisviraston päätöksiä. Muutoksenhakuoikeus ei koske viisumin myöntämispäätöksiä, jotka tehdään Suomessa tai Suomen edustustoissa ulkomailla, eikä Suomen edustustojen tekemiä oleskelulupaa koskevia päätöksiä. Kuten edellä on mainittu, ulkomaalaisviraston päätöksistä, jotka koskevat turvapaikkaa, suojelun tarpeeseen perustuvaa oleskelulupaa ja pakolaisen asemaa, voidaan valittaa Uudenmaan lääninoikeuteen. Lääninoikeuden päätöksistä voidaan valittaa, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan.

Turvalliset maat

Vuonna 1999 annettuun ulkomaalaislain muuttamista koskevaan lakiin sisältyy määräys, joka koskee perusteita, joilla maa voidaan määritellä turvalliseksi maaksi. Lain 33 a §:n mukaan turvallisia turvapaikkamaita ovat valtiot, jotka ilman maantieteellistä varaumaa ovat liittyneet pakolaisten oikeusasemaa koskevaan yleissopimukseen ja noudattavat sitä sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaa kansainvälistä yleissopimusta sekä kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaista yleissopimusta. Maan turvallisuutta arvioidaan tapauskohtaisesti.

Käännyttäminen ja maasta karkottaminen

Sisäasiainministeriö ja kansainvälinen siirtolaisjärjestö International Organization of Migration (IOM) ovat neuvotelleet tarkoituksenaan käynnistää yhteistyötä sellaisia tilanteita varten, joissa käännytys- tai karkotuspäätöksen saaneen ulkomaalaisen tulee poistua maasta. Ulkomaalaiselle annetaan ensisijaisesti mahdollisuus palata kotimaahansa vapaaehtoisesti, jolloin IOM:n kokemuksta ja asiantuntemusta voidaan käyttää hyväksi paluun järjestämisessä. Ajatuksena on, että ulkomaalaiselle annetaan mahdollisuus järjestää paluunsa mahdollisimman inhimillisen menettelyn mukaisesti. Maaliskuussa 1999 aloitettu yhteistyö on vielä alkuvaiheessa.

Maahanmuuttajien kotouttaminen

Uusi laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta (493/1999) yhdenmukaistaa viranomaisten toimenpiteitä ja vahvistaa niiden yhteistyötä kaikilla tasoilla, erityisesti paikallistasolla. Tavoitteena on maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllistämisen parantaminen ja nopeuttaminen. Kunnilla on vastuuta sekä yksittäisistä maahanmuuttajista että kunnallisesta maahanmuuttopolitiikasta. Laki pannaan täytäntöön yksittäisten paikallisella tasolla laadittavien kotoutumissuunnitelmien avulla. Laissa määrätään kotoutumistuesta, joka myönnetään maahanmuuttajalle kolmeksi vuodeksi. Edellytyksenä kotoutumistuen saamiselle on, että maahanmuuttaja osallistuu yksittäisen maahanmuuttajan tai perheen kotoutumista koskevan suunnitelman laatimiseen ja täytäntöönpanoon.

Kunta, työvoimatoimisto ja maahanmuuttaja sopivat toimenpiteistä, joihin ryhdytään kotoutumisen edistämiseksi. Mikäli maahanmuuttaja kieltäytyy kotoutumissuunnitelman laatimisesta tai ei noudata sitä, hänen taloudellisia tukiaan voidaan alentaa. Kunnilla on velvollisuus tarjota työttömyyskorvauksen tai muiden sosiaalisten etuuksien varassa elävälle maahanmuuttajalle sellaisia palveluita, jotka helpottavat elämänhallintaa ja maahanmuuttajan vanhan ja uuden kulttuurin kohtaamista. Maahanmuuttajien ja paikallisviranomaisten yhteistyö on selkeämpää ja sitoo molempia osapuolia. Lain tarkoitusta toteutetaan paikallistasolla toteutettavalla kotouttamisohjelmalla. Kotouttamisohjelmaan sisältyvät kotoutumista edistävät toimenpiteet, käytettävissä olevat voimavarat sekä yhteistyö kunnan sosiaali-, terveys- ja asuntoviranomaisten sekä kouluviranomaisten, työhallinnon ja elinkeinoelämän, kansaneläkelaitoksen, poliisin, maahanmuuttajien ja kansalaisjärjestöjen, uskonnollisten yhteisöjen ja seurakuntien sekä muiden paikallisten tahojen kesken. Maahanmuuttajien edustajien kuuleminen ja heidän osallistumisensa on olennaisen tärkeää. Tässä yhteydessä viitataan myös tämän raportin kappaleessa "Maahanmuuttajien työllisyystilanne" esitettyyn.

Lisäksi kesäkuussa 1999 julkaistiin suunnitelma maahanmuuttajien tulkkaus- ja kielipalvelujen kehittämiseksi. Suunnitelma perustuu tutkimukseen tulkkauksen merkityksestä työvoimapalveluja käyttäville maahanmuuttajille ja heidän työllistämistään helpottavien toimenpiteiden kehittämiseksi. Tulkkauspalvelujen parantaminen vaikuttaa uuden maahanmuuttajien kotouttamista koskevan lain täytäntöönpanoon, ja tukee yksittäisten kotoutumissuunnitelmien laatimista maahanmuuttajille.

4 Artikla

Rotusyrjintäkomitean lainsäädäntöä koskevat päätelmät

Rasistiset järjestöt ja rasististen ajatusten levittäminen

Rotusyrjintäkomitea toisti näkemyksensä, että yleissopimuksen 4 artiklaa ei ole täysin täytäntöönpantu, koska Suomen lainsäädännössä ei ole määräyksiä, joilla kiellettäisiin rotusyrjintää edistävät ja siihen yllyttävät järjestöt ja rangaistaisiin tällainen järjestötoiminta. Lisäksi komitean mukaan rikoslaissa ei ole määräystä, jonka nojalla rodulliseen ylemmyyteen tai rotuvihaan perustuvien ajatusten levittäminen olisi rangaistavaa. Komitea viittaa yleissopimuksen 4 artiklan täytäntöönpanoon liittyvään yleiseen suositukseensa n:o VII.

Hallitus kuitenkin katsoo, että nämä näkökohdat on otettu asianmukaisesti huomioon olemassaolevassa lainsäädännössä. Rikoslain syrjintää koskevia määräyksiä uudistettaessa vuonna 1995 yleissopimuksen määräykset otettiin asianmukaisesti huomioon sen varmistamiseksi, että kansallisen lainsäädännön määräykset ovat yleissopimuksen määräysten mukaiset. Tässä yhteydessä viitataan 13. ja 14. määräaikaisraporttiin, jossa tätä näkemystä tukevat perusteet on esitetty. Mitä taas tulee komitean huoleen siitä, että rikoslaissa ei ole määräyksiä, jotka säätäisivät rodulliseen ylemmyyteen tai rotuvihaan perustuvien ajatusten levittämisen rangaistavaksi teoksi, hallitus katsoo, että rikoslain määräys, joka koskee kiihottamista kansanryhmää vastaan, täyttää yleissopimuksen mukaisen velvoitteen. Rikoslain 11 luvun 8 §:n mukaan henkilö, "joka yleisön keskuuteen levittää lausuntoja tai muita tiedonantoja, joissa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin kansallista, rodullista, etnistä tai uskonnollista ryhmää taikka niihin rinnastettavaa kansanryhmää, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi". Koska komitealla kuitenkin edelleen näyttää olevan erilainen tulkinta asiasta, lainsäädännön uudelleentarkastelu saattaa olla tarpeen rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä.

Eräisiin toimenpiteisiin on tältä osin jo ryhdytty. EU:n oikeus- ja sisäasioiden neuvosto hyväksyi kokouksessaan joulukuussa 1998 yhteisen toiminnan, jonka tarkoituksena on säätää rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen rangaistavaksi teoksi. Oikeusministeriö on ryhtynyt toimenpiteisiin valmistellakseen yhteisen toiminnan täytäntöönpanemista koskevaa uutta rikoslain säännöstä, jota koskeva hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle syksyllä 1999.

Rasististen järjestöjen osalta hallitus myöntää, että Suomessa on jossain määrin heikosti järjestäytyneitä kiihkokansallisia ja rasistisia ryhmiä. Tällaiset ryhmät eivät kuitenkaan ole merkittäviä järjestöjä saatikka poliittisia puolueita. Ryhmät eivät myöskään pääsääntöisesti ole rekisteröityjä. Komitea on aikaisemmin myös ilmaissut huolensa rasistista toimintaa tukevien poliittisten puolueiden olemassaolosta. Todettakoon kuitenkin, että kaikki eduskunnassa edustettuna olevat poliittiset puolueet ja niiden nuorisjärjestöt julistivat maaliskuussa 1999 pidetyt eduskuntavaalit rasismista vapaiksi. Puolueet allekirjoittivat Euroopan poliittisten puolueiden rotusyrjinnästä vapaata yhteiskuntaa koskevan peruskirjan. Peruskirjan mukaan puolueet muun muassa sitoutuvat torjumaan kaikenlaisen rotusyrjinnän. Puolueet myös pidättäytyvät poliittisista liittoutumisista tai yhteistyöstä kaikilla tasoilla sellaisten poliittisten puolueiden kanssa, jotka yllyttävät ennakkoluuloihin ja vihaan rodun ja etnisen

alkuperän perusteella. Lisäksi puolueet varmistavat, että vaalikampanjoissa ja muussa toiminnassa mukana olevat henkilöt toimivat aina peruskirjan periaatteiden mukaisesti.

Rasistinen motiivi rangaistuksen koventamisperusteena

Kuten edellisessä raportissa mainittiin, eduskunnalle annettiin helmikuussa 1997 lakialoite, jossa ehdotettiin, että rotu, ihonväri, kansallisuus tai etninen alkuperä, uskonto tai muu vastaava tekijä rikoksen motiivina tulisi olla rangaistuksen koventamisperuste. Lakialoite kuitenkin jäi käsittelemättä edellisen eduskunnan kauden päättyessä keväällä 1999. Vireillä olevassa rikoslain kokonaisuudistuksessa tarvetta rangaistuksen mittaamista koskevien määräysten muuttamiselle harkitaan, ja siinä yhteydessä arvioidaan, mikä merkitys tulisi antaa rasistiselle motiiville rangaistusta mitattaessa. Rikoslain yleiseen osaan sisällytettävistä käytettävissä olevia rangaistuksia koskevista määräyksistä on jo laadittu luonnokset. Kun tarvittavat lausunnot on saatu, asian valmistelu jatkuu oikeusministeriössä. Hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle vuonna 2001.

5 Artikla

Suoja väkivaltaa vastaan

Poliisi

Poliisien tekemien rikosten tutkinta

Rotusyrjintäkomitea on suositellut, että viranomaiset tutkisivat huolella tapaukset, joissa poliisiviranomaisten epäillään syyllistyneen ulkomaalaisten ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden huonoon kohteluun. Myös YK:n kidutuksen vastainen komitea on suositellut riippumattoman toimielimen perustamista poliisin tekemäksi väitettyjen rikosten tutkimiseksi. Näiden suositusten pohjalta lainsäädäntöä on muutettu tarkoituksin poistaa epäilyt esitutinnan puolueettomuudesta sellaisissa tapauksissa, joissa epäilty on tutkinnan suorittavan viranomaisen palveluksessa. Esitutkintalakiin (449/1987) sisällytettiin valtakunnansyyttäjänviraston perustamisen yhteydessä säännös (14 § 2 mom., 692/1997), jonka mukaan poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinnan johtaminen on siirretty syyttäjäviranomaisille. Lisäksi esitutkintalain 14 §:n ja 44 §:n muuttamista koskeva laki (203/1997) annettiin 10. maaliskuuta 1998, ja se tuli voimaan joulukuussa 1998. Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen tutkintaa johtaa aina virallinen syyttäjä lukuunottamatta vähäisiä, rikesakkoasioina ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä, asioita. Tällaisten rikosten esitutkintaa johtaa syyttäjä riippumatta siitä onko ne tehty viranhoidossa tai vapaa-aikana. Valtakunnansyyttäjänvirasto voi määrätä, että esitutkinnan suorittaa muu syyttäjä tai valtiosyyttäjä. Sama koskee syyteharkintaa. Tällainen erillinen määräys voi olla tarpeen, jos rikos on vakava tai jos epäilty on esimiesasemassa oleva poliisi. Näissä tapauksissa läänipoliisiviranomaiset voivat pyytää, että

valtakunnansyyttäjänvirasto määrää tutkinnasta vastaavan henkilön. Valtakunnansyyttäjänvirasto voi esittää pyynnön poliisin tekemäksi epäilystä rikoksesta suoraan keskusrikospoliisille, joka huolehtii ilmoituksista lääninpoliisiviranomaisille sekä poliisin ylijohdolle. Sisäasiainministeriö on antanut 2. maaliskuuta 1998 ohjeet uusien määräyksien soveltamisesta.

Rasismien ja muukalaisvihan vastaiset toimenpiteet

Sisäasiainministeriö antoi 30. kesäkuuta 1997 ohjeet suvaitsevaisuuden lisäämisestä ja rasismien ehkäisemisestä poliisin keskuudessa (15/011/97). Ohjeet tarjoavat konkreettisia keinoja 6. helmikuuta 1997 annetun, suvaitsevaisuuden lisäämistä ja rasismien torjumista koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen täytäntöönpanemiseksi. Lisäksi poliisille on järjestetty esimerkiksi syrjintärikosten käsittelyä koskevaa koulutusta. Sisäasiainministeriö antoi 13. maaliskuuta 1997 ohjeet rasistiseen motiiviin perustuvien rikosten rekisteröinnistä. Poliisin rikosilmoitusjärjestelmästä ei kuitenkaan ilmene kyseisen henkilön etninen tausta.

Rasistiseen motiiviin perustuvien rikosten seuranta

Poliisi laatii säännöllisesti tutkimuksen edellisen vuoden aikana tehdyistä rasistiseen motiiviin perustuvista rikoksista. Poliisin ylijohdoteetti tutkimuksen rasistiseen motiiviin perustuvista rikoksista, jotka on tehty vuonna 1997. Tarkoituksena ei ollut ainoastaan tutkia tällaisten rikosten esiintymisen laajuutta, vaan myös kiinnittää poliisin huomiota ongelmaan. Tutkimuksen mukaan vuonna 1997 tehtiin 194 rikosta, jossa oli rasistisia piirteitä. Näistä noin 20 % oli pahoinpitelyjä, 20 % laittomia uhkauksia, 10 % syrjintärikoksia ja 10 % solvauksia. Useimmat rasististen rikosten uhrin olivat somaleja. Vuoden 1998 lopussa tehtiin erillinen tutkimus pahoinpitelyistä, jotka kohdistuivat ulkomaalaisiin vuonna 1997. Tämä tutkimus paljasti, että 13 % pahoinpitelyistä perustui rasistiseen motiiviin. Tämän raportin laatimisen aikaan vuonna 1998 tehdyistä rasistisista rikoksista ei vielä ollut saatavilla tutkimustuloksia.

Valtakunnansyyttäjä

Valtakunnansyyttäjä on yleisten syyttäjien keskushallintoviranomainen. Ylimpänä syyttäjänä valtakunnansyyttäjä käyttää itsenäistä ja riippumatonta syyteharkintaa sekä johtaa, kehittää ja valvoo yleisten syyttäjien toimintaa. Lisäksi valtakunnansyyttäjä voi panna oikeudenkäynnin vireille yksityisten henkilöiden tekemien kantelujen perusteella.

Tapauksiin, joissa henkilö on saattanut joutua syrjinnän, vihamielisyyden tai väkivallan tai niiden uhan kohteeksi esimerkiksi etnisen, kielellisen tai uskonnollisen taustansa vuoksi, suhtaudutaan vakavasti ja niihin puututaan tarvittaessa. Tällaisista tapauksista ei ole erityistä tilastoa, jonka avulla valtakunnansyyttäjä voisi lähemmin seurata syyteharkinta- ja/ tai tuomitsemiskäytäntöä.

Valtakunnansyyttäjä antoi 24. helmikuuta 1998 yleiset ohjeet, joiden nojalla kihlakunnansyyttäjäillä on velvollisuus ilmoittaa valtakunnansyyttäjänvirastolle yhteiskunnan kannalta merkittävistä rikosasioista, kuten rikoksista, joilla on poliittinen tai rasistinen motiivi. Valtakunnansyyttäjänvirastolle ilmoitetaan myös rikosasioista, joiden voidaan muutoin otaksua herättävän laajaa julkista huomiota ja rikosasioista, joilla saattaa olla yleistä merkitystä ennakkotapauksena. Vuonna 1998 tehtiin noin 10 ilmoitusta rikoksista, joiden uhrit olivat useimmiten ulkomaalaisia. Useimmissa tapauksissa ulkomaalainen henkilö oli joutunut uhkauksen tai väkivallan kohteeksi. Kolmessa tapauksessa useiden henkilöiden on epäilty syyllistyneen kiihottamiseen kansanryhmää vastaan. Näistä yhdessä tapauksessa syyte on johtanut sakkotuomioon. Kahdessa muussa tapauksessa ravintolan pitäjän epäillään syyllistyneen syrjintärikokseen, kun romanien pääsy ravintolaan oli estetty. Vuoden 1999 heinäkuun loppuun mennessä valtakunnansyyttäjälle oli ilmoitettu yhdestätoista tapauksesta.

Kihlakunnansyyttäjien velvollisuutta ilmoittaa valtakunnansyyttäjänvirastolle tietyistä rikoksista tehostetaan. Tarkoituksena on, että tulevaisuudessa virasto saisi täsmällisempiä tietoja myös vähemmistöihin kohdistuneista rikoksista, jolloin se voisi ryhtyä tehokkaampiin toimenpiteisiin ilmiön seuraamiseksi ja siihen puuttumiseksi.

Lisäksi rasistiseen motiiviin perustuvia rikoksia seurataan kihlakunnansyyttäjänvirastoihin tehtävien tarkastusten yhteydessä. Valtakunnansyyttäjänviraston vuonna 1999 tekemissä tarkastuksissa kiinnitetään huomiota siihen, noudattavatko kihlakunnansyyttäjät edellä mainittuja ohjeita.

Valtakunnansyyttäjänvirasto on toimittanut sille tiedoksi jaetut rotusyrjintäkomitean johtopäätökset ja suositukset kaikille kihlakunnansyyttäjille.

Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet

Rotusyrjintäkomitea on kiinnittänyt huomiota maahanmuuttajien ja romanien asemaan, erityisesti näiden ryhmien asumisoloihin, työttömyysasteeseen ja koulutusongelmiin. Komitean mukaan valtion ja kuntien tulisi ryhtyä lisätoimenpiteisiin romanien ja maahanmuuttajien tilanteen parantamiseksi näiltä osin.

Oikeus työhön ja toimeentuloon

Työsyryntä

Syrjinnän kieltö sisältyy työsupimulakiin (320/1970), ja sen noudattamista valvovat työsuojeluviranomaiset. Nämä viranomaiset tekevät ilmoituksen syyttäjälle, mikäli on perusteltua syytä epäillä työnantajan syyllistyneen syrjintään. Käytännössä syrjintätapauksia tulee viranomaisten tietoon kuitenkin harvoin, koska niistä ei aina ilmoiteta. Kun työsuojeluviranomaisille ilmoitetaan mahdollisesta syrjinnästä, heillä on mahdollisuus tutkia asia tavanomaisen valvonnan puitteissa, ja tarvittaessa ilmoittaa tapauksesta syyttäjälle.

Työsuojeluviranomaisten koulutusta varten on laadittu perusaineistoa. Koulutukseen sisältyisi yhtenä teemana tasa-arvon edistäminen ja syrjinnän estäminen. Koulutusta ei toistaiseksi ole järjestetty.

Maahanmuuttajien työllisyystilanne

Maahanmuuttajien ja muiden työmarkkinoilta syrjäytymisen uhan alla olevien ryhmien tilanne tulee ottaa huomioon kaikilla työhallinnon toiminnan tasoilla. Työhallinto on omalta osaltaan toteuttanut toimenpiteitä, jotka vahvistavat maahanmuuttajien asemaa työmarkkinoilla.

Maahanmuuttajien korkea työttömyysaste on johtunut osittain riittämättömästä suomen tai ruotsin kielen taidosta. Uusi laki maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanotosta tarjoaa tukea tarvitsevalle maahanmuuttajalle mahdollisuuden henkilökohtaiseen kotoutumissuunnitelmaan ja kotoutumistukeen, jotka yhdessä muiden toimenpiteiden kanssa edistävät maahanmuuttajien työllisyyttä. Uusi laki antaa aikaisempaa paremmat mahdollisuudet huomioida maahanmuuttajien erityisasema ja heidän kotouttamisensa suomalaiseen yhteiskuntaan. Lain tärkeimpinä tavoitteina on edistää maahanmuuttajien työllisyyttä ja kannustaa heitä hakeutumaan täydennyskoulutukseen, sekä auttaa maahanmuuttajia tulemaan toimeen taloudellisesti ja sosiaalisesti, ja näin osaltaan edistää perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumista. Lain päämääränä on myös parantaa maahanmuuttajien mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa suomalaiseen yhteiskuntaan, sekä kehittää vuorovaikutusta ja suvaitsevaisuutta maahanmuuttajien ja valtaväestön välillä. Lakiä

sovelletaan taannehtivasti niihin maahanmuuttajiin, jotka ovat tulleet maahan kaksi vuotta ennen lain voimaantuloa 1. toukokuuta 1999. Erityistoimenpiteitä tarvitaan kuitenkin niiden maahanmuuttajien osalta, jotka ovat asuneet maassa pidempään ja joihin lakia ei sovelleta. Maahanmuuttajilla on oikeus työttömyystukeen uuden kotoutumistuen osana, jos he osallistuvat kotouttamista edistävän ohjelman täytäntöönpanoon.

Maahanmuuttajien työttömyysaste oli vuoden 1998 lopussa arviolta 39 %. Vuotta aikaisemmin vastaava arvio oli 44 %. Työttömyys laski lähinnä maahanmuuttajina maahan tulleiden kohdalla, mutta pakolaisten työttömyys oli edelleen korkea. Vuonna 1998 yhteensä 6 300 maahanmuuttajaa sijoittui työmarkkinoille. Työvoimapolitiittisten toimenpiteiden piirissä oli 4 900 ja työvoimapolitiittisen koulutuksen aloitti 8 100 ulkomaan kansalaista. Vastikään tehty tutkimus pakolaisten kotoutumisesta Suomeen 1990-luvulla paljasti, että eri kansalaisuutta olevien maahanmuuttajien työttömyysasteissa on huomattavia eroja. Se osoitti myös, että akateemisesti koulutetut harvemmin löytävät koulutusta ja aikaisempaa työkokemusta vastaavaa työtä. Lisäksi havaittiin, että työnantajan myönteiset kokemukset maahanmuuttajataustan omaavista työntekijöistä raivaavat tietä muille, ja edistävät ns. ketjutyöllistymistä.

Maahanmuuttajien työllisyyttä on merkittävästi edistetty muun muassa eripituisten harjoittelujaksojen avulla, joita on toteutettu esimerkiksi Euroopan sosiaalirahaston (ESR) ohjelmien puitteissa. Suurin maahanmuuttajille suunnattu hanke on paluumuuttajien työelämään ohjaava kotouttamisprojekti, jonka puitteissa 600 paluumuuttajana Suomeen tulleelle henkilölle on laadittu työelämään ohjaavat kotoutumis- ja työllistymissuunnitelmat. Myös pääkaupunkiseudulla, jossa yli 40 % maahanmuuttajista asuu, käynnistyi toukokuussa 1998 kaksivuotinen EU:n tukema maahanmuuttajien työllistämisprojekti. Vastaavia työllistämisprojekteja on suunnattu myös pakolaisille. Lisäksi maahanmuuttajien yrittäjyyttä on kannustettu muun muassa osuuskuntahankkeilla.

Maahanmuuttajien työllistymiseen on kiinnitetty erityistä huomiota, sen jälkeen kun yhteiskuntaan kotouttaminen siirrettiin vuonna 1997 työministeriön vastuualueeksi. Työvoimapolitiikassa toteutetaan toimenpiteitä, joilla pyritään vahvistamaan maahanmuuttajien työllistymisedellytyksiä huomioimalla ne kaikilla hallinnon tasoilla ja suunnittelemalla erityisesti heille suunnattuja toimenpiteitä.

Työhallinto on tuottanut maahanmuuttajille tarkoitettua asumista ja työntekoa Suomessa käsittelevää tiedotusaineistoa. Suomeen muuttajan opas on saatavissa suomen-, ruotsin- ja englanninkielisenä ja nähtävissä internetissä. Myös työvoimahallinnon palveluesitteitä on käännetty lukuisille eri kielille. Työvoimatoimistot antavat ulkomaalaisille neuvontaa ja ohjausta työhön ja koulutukseen liittyvissä kysymyksissä ja ohjaavat heitä tarvittaessa kääntymään muiden viranomaisten puoleen.

Romanien työllisyystilanne

Romaniväestön tarpeita silmälläpitäen on luotu erityisiä koulutusohjelmia, joiden avulla pyritään sekä edistämään heidän työllistymistään heille perinteisillä aloilla että tarjoamaan yleisiä ammatillisia valmiuksia. Vuoteen 2000 jatkuvan Euroopan sosiaalirahaston tukeman Romano-projektin tavoitteena on auttaa koulutusta vailla olevia romaneja hankkimaan puuttuva peruskoulutus ja näin saattaa heidät työmarkkinoilla tasa-arvoiseen asemaan valtaväestön kanssa.

Oikeus asuntoon

YK:n kansainväliseen asunnottomien vuoteen 1987 liittyvässä kansallisessa ohjelmassa kiinnitettiin erityistä huomiota romanien ja maahanmuuttajien tilanteeseen. Vuodet 1987-2000 kattavan ohjelman päämääränä on vähentää kodittomuutta ja parantaa puutteellisia asumisololoja. Ympäristöministeriö osoittaa varoja asuntoja tarjoavalle säätiölle, asuntorahastolle. Asuntorahasto on myös saanut merkittävää tukea raha-automaattiyhdistykseltä. Asumispalveluihin läheisesti liittyvät henkilökohtainen neuvonta ja avustaminen taas ovat kyseisen kunnan tai seurakunnan tarjoamia palveluita.

Asuntorahasto kerää vuosittain kunnilta tietoja muun muassa kodittomien lukumäärästä. 1980-luvun puolivälistä lähtien kodittomien määrä on puolittunut. Vuonna 1986 Suomessa oli 18 000 koditonta, kun vuonna 1998 kodittomia henkilöitä oli 10 000 ja väliaikaisesti ilman asuntoa olevia perheitä oli noin 500.

Vuodesta 1985 lähtien, kunnallisten sosiaali- ja terveyspalveluiden tavoitteita koskevan valtioneuvoston periaatepäätöksen perusteella, sosiaali- ja terveysministeriö on vuosittain kiinnittänyt kunnallisten viranomaisten huomiota kodittomien asemaan. Periaatepäätöksen mukaan kunnallisten sosiaali- ja terveysviranomaisten tulee ryhtyä tehokkaaseen yhteistyöhön asuntoviranomaisten kanssa tarjotakseen vuokra-asuntoja, riittäviä asumispalveluita ja kodinhoitoapua. Periaatepäätöksessä kehoitetaan myös sosiaali- ja terveysviranomaisia osallistumaan kunnallisiin hankkeisiin, joiden tarkoituksena on kehittää lähiöasumista, ja joiden painopistealueena on asuminen ja rakentaminen. Ilman erityistoimenpiteitä sosiaaliset ongelmat kasautuvat erityisesti niihin lähiöihin, joissa työttömyysaste on korkea.

Sosiaali- ja terveysministeriö on eräissä hankkeissa kiinnittänyt huomiota myös kodittomien romanien ja maahanmuuttajien asemaan. EU:n rakennerahastoista saatua rahoitusta on osoitettu kodittomuuden vähentämiseen. Asiaan liittyvien eri ministeriöiden välisten hankkeiden yhteydessä sosiaalinen yhteenkuuluvuus ja syrjäytyminen on otettu huomioon esimerkiksi kaupunkisuunnittelussa.

Sosiaalilainsäädäntö tarjoaa useita mahdollisuuksia ennaltaehkäisevään toimintaan sekä hyvinvointia lisääviin ja tukeviin toimenpiteisiin. Kunnalliset asuntoviranomaiset voivat käyttää sosiaali- ja terveyspolitiikkaa asianomaisen lainsäädännön ja rahoituksen puitteissa, esimerkiksi häätöjä ehkäistäessä ja valittaessa asukkaita kunnallisiin vuokra-asuntoihin, jotka muodostavat n. 50 % tarjolla olevista vuokra-asunnoista.

Sosiaaliviranomaisilla on keskeinen asema asuntojen tarjoamisessa tilanteissa, joissa asukas on työttömänä tai hänen tulonsa ovat jostain muusta syystä riittämättömät, ja tämä tarvitsee toimeentulotukea. Sosiaaliviranomaiset voivat myös tarjota asunnon ja siihen liittyviä palveluita, jos asukas on pysyvän tuen ja hoidon tarpeessa. Tarkoituksena on tukea ja täydentää kunnallisia asumispalveluita, ilman että päävastuu ja tehtäviä siirtyy sosiaaliviranomaisille. Tärkein asumispalvelujen muoto on palveluasunnot vanhuksia ja vammaisia varten. Tarjolla on myös lukuisia tuettuja asuntoja pysyvän tuen ja hoidon tarpeessa oleville henkilöille.

Oikeus sosiaaliturvaan ja sosiaalihuoltoon, ja yleiseen terveyden- ja lääkärinhoitoon

Oikeus sosiaaliturvaan vanhuuden, työkyvyttömyyden tai kuoleman vuoksi sekä lapsilisiin, sairausvakuutukseen ja vanhempainetuksiin perustuu Suomessa asumiseen. Lisäksi kaikilla Suomessa työskentelevillä henkilöillä on oikeus eläketurvaan ja tapaturmavakuutukseen, sekä työttömyyskorvaukseen. Työttömillä on oikeus joko peruspäivärahaan tai, jos he ovat työttömyyskassan jäseniä, ansiosidonnaiseen työttömyyskorvaukseen. Nämä oikeudet sosiaaliturvaan kuuluvat kaikille rodusta, kansallisuudesta tai etnisestä alkuperästä riippumatta.

Vuoden 1995 perusoikeusuudistukseen liittyvä muutettu laki toimeentulotuesta (1412/1997) tuli voimaan 1. maaliskuuta 1998. Laki tarjoaa konkreettisia toimenpiteitä hallitusmuodon 15a §:n täytäntöönpanoa varten. Pykälän mukaan "jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon". Toimeentulotukilain mukaan toimeentulotuki on sosiaalihuoltoon kuuluva viimesijainen taloudellinen tuki. Jokaisella on oikeus toimeentulotukeen, jos hän on tuen tarpeessa eikä voi saada toimeentuloa ansiotyöllään, yrittäjätoiminnallaan, toimeentuloa turvaavien muiden etuuksien avulla, muista tuloistaan tai varoistaan, häneen nähden elatusvelvollisen henkilön huolenpidolla tai muulla tavalla. Toimeentulotuen tarkoituksena on turvata henkilön ja perheen ihmisarvoisen elämän kannalta välttämätön toimeentulo. Laki asettaa kunnallisille viranomaisille velvollisuuden päättää toimeentulotuen myöntämisestä.

Terveydenhuollon alalta mainittakoon, että Kuopion yliopistossa kesäkuussa 1999 julkistetun väitöskirjan mukaan maahanmuuttajien terveydenhoitopalveluiden erityistarpeisiin ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota. Terveydenhuollon työntekijöiden riittämätön kielitaito ja puutteet

kulttuurientuntemuksessa ovat tutkimuksen paljastamia ongelmia. Joka kuudes tutkimuksen piiriin kuuluneista työntekijöistä katsoi asenteidensa olevan rasistisia. Suurin osa arvioi kuitenkin suhtautuvansa maahanmuuttajiin samalla tavalla kuin suomalaisiin asiakkaisiin. Terveydenhuoltohenkilöstön asenteet ovat myös vähemmän rasistisia kuin suomalaisten keksimäärin. Tutkimus osoitti myös, että maahanmuuttajat olivat yleensä tyytyväisiä terveydenhoitopalveluiden tasoon Suomessa.

Oikeus opetukseen ja ammattikoulutukseen

Maahanmuuttajien koulutusjärjestelyt

Hallituksen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikkaa koskevan ohjelman mukaisesti Suomessa on ryhdytty toimenpiteisiin erityisesti maahanmuuttajien koulutustilanteen parantamiseksi. Koko koululainsäädäntö - perusopetuslaki (628/1998), lukiolaki (629/1998) ja laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998) - muutettiin vuoden 1999 alusta lukien. Perusopetuslain mukaan kaikilla Suomessa pysyvästi asuvilla lapsilla on sekä oikeus että velvollisuus suorittaa peruskoulu. Oppivelvollisuus koskee näin ollen myös maahanmuuttajalapsia.

Lisäksi laissa säädetään, että myös maahanmuuttajalapsen kansalliskieltä voidaan opettaa hänen äidinkielenään lapsen huoltajan valinnan mukaisesti. Äidinkieltä opetetaan sekä peruskoulussa että lukioissa ja muissa keski-asteen oppilaitoksissa. Maahanmuuttajalapset ja muut oppilaat voivat opiskella joko suomea tai ruotsia toisena kielenä. Myös ylioppilaskirjoituksissa ulkomaalaiset oppilaat voivat valintansa mukaan suorittaa joko suomen tai ruotsin toisena kielenä sen sijaan, että he suorittaisivat suomen tai ruotsin ensimmäisenä kielenä. Pätevien opettajien ja riittävien varojen puutteesta johtuen kaikilla maahanmuuttajalapsilla ei kuitenkaan käytännössä ole mahdollisuutta opiskella äidinkieltään. Tämä johtuu myös osittain siitä, että erityisesti pienissä kaupungeissa jossain koulussa saattaa olla vain muutama samaa äidinkieltä puhuva lapsi.

Oppilaiden vakaumuksensa mukaista uskonnonopetusta järjestetään vähintään kolmen lapsen ryhmälle, mikäli heidän huoltajansa sitä vaativat.

Tavanomaisten koulutuspalveluiden lisäksi maahanmuuttajille on erityisiä tukipalveluita. Maahanmuuttajalapsille annetaan peruskouluun valmentavaa opetusta. Lisäksi sekä peruskoulussa että lukiossa annetaan tukiovetusta. Koulun keskeyttäville lapsille voidaan antaa perusopetusta erityisjärjestelyin. Maahanmuuttajille voidaan myös antaa ammatilliseen koulutukseen valmentavaa opetusta.

Opetushallituksen vuonna 1997 laatimaan opetusohjelmaan perustuvan, maahanmuuttajien työllistämistä edistävän koulutuksen lisäksi aikuisille maahanmuuttajille voidaan järjestää ammatillista koulutusta sekä muuta koulutusta, joka perehdyttää heidät suomalaiseen yhteiskuntaan, yhdessä vapaaehtoistoimintaa harjoittavien koulutusjärjestöjen kanssa. Järjestelyjen tavoitteena on yhteiskuntaan kotoutuminen. Maahanmuuttajille tarjotun koulutuksen avulla pyritään ohjaamaan heidät joko täydennyskoulutukseen tai työelämään.

Syrjinnän poistamista ja suvaitsevaisuuden lisäämistä koskevat vaatimukset otetaan huomioon eri opetusohjelmien ja tutkintojen perusopintojen sisällössä, opettajien koulutuksessa sekä erilaisissa koulutus- ja opetusmateriaaleissa.

Saamen kieli

Uuden perusopetuslain mukaan koulujen opetuskieli on joko suomi tai ruotsi, mutta opetuskielenä voi olla myös saame, romani tai viittomakieli. Saamenkielisen opetuksen järjestäminen on kuitenkin koulujen harkinnassa. Saamen kieltä voidaan opettaa myös äidinkielenä lapsen huoltajan valinnan mukaisesti. Lisäksi laissa säädetään, että oppilaille, joiden äidinkieli on saame, romani, viittomakieli tai jonkin maahanmuuttajaryhmän kieli, voidaan antaa opetusta heidän omalla äidinkielellään vähintään kaksi tuntia viikossa.

Valtioneuvoston päätöksen mukaan kunnille ja muille opetusta järjestäville tahoille myönnetään valtion tukea saamen kielen opetuksen ja saamenkielisen opetuksen järjestämistä varten saamelaiden kotiseutualueella, peruskoulussa ja lukioissa sekä ammatillisissa oppilaitoksissa. Ryhmissä, joille järjestetään saamen kielen opetusta ja saamenkielistä opetusta, tulisi olla vähintään viisi oppilasta. Kunnilla on lakisääteinen oikeus kyseiseen valtion tukeen. Valtion talousarvioon sisältyy erillinen määräraha saamelaiskulttuurin ja saamelaisjärjestöjen toiminnan edistämistä varten. Saamelaiden kulttuuriautonomian mukaisesti opetusministeriö osoittaa tämän määrärahan saamelaiskäräjille, joka päättää sen käytöstä. Vuonna 1998 määrärahan suuruus oli 1 000 000 markkaa.

Romanien koulutus

Suomessa on 1 500-1 700 kouluikäistä romanilasta. Vaikka romanilasten koulunkäyntin on yleisesti ottaen parantunut, edelleen osa romanilapsista keskeyttää koulun vuosittain. Romanilasten koulunkäynnin ja koulun keskeyttämisen ehkäisemiseksi ilmiötä ja sen syitä tulisi tutkia lähemmin,

palkata romanikouluavustajia niihin kouluihin, joissa on romanioppilaita, sekä perustaa erityisiä tukiryhmiä, joiden avulla ilmeneviin ongelmiin voidaan puuttua varhaisessa vaiheessa.

Suomessa asuvat romanit puhuvat joko suomea tai ruotsia. Romanin kieltä puhuu lähinnä vanhempi väestö, kun taas nuorten romanien kielitaito on passiivisempi. Edellä mainitun perusopetuslain nojalla on nyt mahdollista järjestää koulutusta myös romanin kielellä, vaikka se onkin koulujen harkinnassa. Romanin kieltä voidaan siten opettaa äidinkielenä lapsen huoltajan valinnan mukaisesti. Laissa säädetään myös, että oppilaille, joiden äidinkieli on romani, voidaan antaa opetusta heidän omalla äidinkielellään vähintään kaksi tuntia viikossa. Tällaiseen opetukseen osallistui 220-240 oppilasta vuosina 1997-1998. Ongelmat romanin kielen opetuksen järjestämisessä ovat käytännössä johtuneet sekä varojen että opettajien puutteesta, ja opettajien puutteellisesta koulutuksesta.

Opetushallitus julkaisi vuonna 1997 romanin kielen kielioppikirjan. Kirja on tarkoitettu romanin kielen opettajille ja itseopiskeluun, sekä täydentämään peruskoulun ala-asteen oppikirjaa. Lisäksi vuosittain järjestetään täydennyskoulutusta romanin kielen opettajille. Romanikulttuurin ohjaajan ja erityisohjaajan tutkinnon perusteita valmistellaan työryhmässä.

Tässä yhteydessä voidaan myös todeta, että tieto romanikulttuurista on perinteisesti välittynyt suullisesti. Tämän perinteen mukaisesti romanin kieltä opettavat romanialkuperää olevat henkilöt, mikä on otettu huomioon myös alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan 7 artiklan 1 kappaleen soveltamisessa. Jo ennen peruskirjan voimaantuloa Suomen romaniyhteisö oli sopinut opetushallituksen kanssa romanin kielen kielioppikirjan rajoitetusta jakelusta, romaniperinteet huomioon ottaen.

Työllisyysnäkömät ovat yksi keino motivoida romanilasten ja -nuorten koulunkäyntiä. Romanien työllistämisen edistäminen ja työllisyyttä edistävien hankkeiden toteuttaminen onkin tässäkin suhteessa tärkeää. Romano Missio käynnisti Aina ammattiin asti -projektin Jyväskylässä ja muutamissa kouluissa Uudellamaalla ja Etelä-Pohjanmaalla. Projektin päätavoite on ehkäistä romaninuorten yhteiskunnallista syrjäytymistä tukemalla ja kannustamalla nuoria jo päiväkodista lähtien koulunkäynnissä. Projekti jatkuu vuoden 1999 loppuun.

Lisäksi vuosittain järjestetään romaniyhdyshenkilöiden koulutusta. Tällä hetkellä yhdyshenkilöiden toiminta on puolivirallista sen perustuessa pääosin vapaaehtoistyöhön. Sosiaalivirastot tarjoavat monilla paikkakunnilla asianmukaisesti varustetun työtilan toimintaa varten. Itse työ tehdään kuitenkin työllistämisvaroin tai muiden palkkioiden turvin.

Kiinnostus ammatilliseen aikuiskoulutukseen on lisääntynyt romanien keskuudessa. Heikon tai puutteellisen peruskoulutuksen vuoksi aikuisväestö tarvitsee edelleen erityisesti heille suunnattuja työllistymistä edistäviä koulutuspalveluja.

Pääsy julkisiin tiloihin

Rotusyrjintäkomitea on kiinnittänyt huomiota tapauksiin, joissa joiltakin henkilöiltä on evätty pääsy julkisiin tiloihin heidän etnisen tai kansallisen alkuperänsä perusteella.

Myös Helsingin Sanomien tekemä selvitys osoitti, että romaneilta evättiin pääsy useaan pääkaupunkiseudun ravintolaan erilaisin tekosyin. Selvitys antoi kehnon kuvan rikoslain syrjinnän liiketoiminnassa kieltävän määräyksen noudattamisesta ravintoloissa. Vuonna 1998 entinen Eurooppa-ministeri Ole Norrback teki selvityksen tulosten johdosta tutkintapyynnön valtakunnansyyttäjälle, joka ryhtyi toimenpiteisiin valvoakseen syyttäjien toimintaa erityisesti syrjintätapauksissa.

Kuten edellä on mainittu, vuonna 1998 valtakunnansyyttäjänvirastolle ilmoitettiin sen ohjeiden mukaisesti noin kymmenen vähemmistöihin kuuluvaan henkilöön kohdistunutta rikosta. Kahdessa tapauksessa ravintolan omistajaa epäiltiin syrjinnästä, kun romanialkuperää olevilta henkilöiltä oli evätty pääsy ravintolaan.

6 Artikla

Syrjintä- ja pahoinpitelytapaukset alioikeuksissa

Rotusyrjintäkomitea on ilmaissut huolensa rasismitapauksista, joiden määrä on ollut kasvussa Suomessa, minkä myös hallitus myöntää. Komitean mukaan kasvusta huolimatta oikeudenkäyntiin on ryhdytty suhteellisen harvoissa rotusyrjintää ja syrjintä työmarkkinoilla koskevissa tapauksissa. Hallitusta pyydettiin toimittamaan tietoja siitä, missä määrin heikoimmassa asemassa olevien ryhmien jäseniä käytännössä suojellaan yleissopimuksessa tarkoitettuja syrjinnän muotoja vastaan. Tietoja pyydettiin myös tapauksista, jotka koskevat henkilöitä, joita on syytetty rasistisista rikoksista, mukaan luettuna rasististen järjestöjen jäsenyys tai yhteistyö sellaisten kanssa, sekä korvauksista, joita on maksettu rotusyrjinnän uhreille erityisesti työmarkkinoilla tapahtuneen syrjinnän vuoksi.

Seuraavaan on koottu taulukko kiihottamista kansanryhmää vastaan ja syrjintää koskevista syytteistä ja tuomioista ensimmäisessä oikeusasteessa vuosina 1990-1997. Lailla 578/1995 säännökset rikoksista

ihmisyyttä vastaan uudistettiin ja siirrettiin rikoslain 13 luvusta 11 lukuun. Lainmuutos tuli voimaan 1.9.1995. Aiempi rikosnimike kansanryhmää vastaan kiihottamiselle oli kiihottaminen kansanryhmän syrjintään. Molemmat rikosnimikkeet on otettu huomioon taulukossa.

Kiihottaminen kansanryhmää vastaan

Vuosi	Poliisin tietoon tulleet rikokset		Selvitetyt rikokset	
	Syytetyt		Rangaistukseen tuomitut	
1990	-	-	1	1
1991	-	-	0	-
1992	-	-	0	-
1993	-	-	5	1
1994	-	-	0	-
1995	-	-	0	-
1996	6	4	0	-
1997	4	3	2	2

Syrjintä

Vuosi	Poliisin tietoon tulleet rikokset		Selvitetyt rikokset	
	Syytetyt		Rangaistukseen tuomitut	

1990	-	-	4	1
1991	-	-	10	5
1992	-	-	10	10
1993	-	-	1	1
1994	-	-	12	11
1995	-	-	15	9
1996	46	29	12	9
1997	36	29	11	9

Kuten tilastot osoittavat, vuosina 1995-1996 ei nostettu syytteitä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Vuonna 1997 tuomio annettiin kahdessa tapauksessa. Tilastotietoja syytteistä ja tuomioista vuodelta 1998 ei vielä ole käytettävissä, mutta alustavien tietojen mukaan kiihottamisesta kansanryhmää vastaan on viime vuonna annettu ainakin yksi langettava tuomio. Kuluvana vuonna, jolta ei myöskään ole vielä tilastotietoja, syytteiden määrä kiihottamisesta kansanryhmää vastaan näyttäisi nousseen merkittävästi. Toukokuun 1999 loppuun mennessä oli nostettu jo yli kymmenen syytettä ja joissakin tapauksissa rikoksentehtyjä on tuomittu.

Oikeustapausselosteita

Tuomioistuimet ovat yhä enenevästi tekemisissä rasistiseen motiiviin perustuvien rikosten kanssa. Tällaisissa tapauksissa annetut tuomiot yleensä ylittävät uutiskynnyksen sanomalehdissä, mikä osaltaan vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen. Merkittävä tapaus tietoisuuden lisäämisen kannalta on esimerkiksi ollut Kajaanin kärjäoikeuden ja myöhemmin Itä-Suomen hovioikeuden käsiteltävänä ollut tapaus, jossa opettaja määrättiin maksamaan sakkoja ja korvauksia sillä perusteella, että hän oli nimitellyt 14-vuotiasta tummaihoista tyttöä neekeriksi. Opettaja todettiin syylliseksi rikoslaisa tarkoitettuun solvaukseen. Kärjäoikeus katsoi, että opettaja oli käyttänyt sanaa tyttöä loukatakseen, ja että hänen oli täytynyt olla tietoinen sanan negatiivista merkityksestä. Hovioikeus ei muuttanut kärjäoikeuden tuomiota lokakuussa 1998 antamassaan ratkaisussa.

Turun kärjäoikeus tuomitsi 28. tammikuuta 1999 Turun kaupunginvaltuuston jäsenen, joka oli myös ehdokkaana eduskuntavaaleissa, sakkoihin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Kaupunginvaltuuston jäsen oli asettanut 25 rasistista kylttiä somalien käyttämän jalkapallokentän laidalle. Kärjäoikeus perusteli tuomionsa viittaamalla perustuslain määräyksiin ja Suomen solmimiin kansainvälisiin yleissopimuksiin, jotka kieltävät rotusyrjinnän. Helmikuussa 1999 Perussuomalaisten puolueen johto

yksimielisesti poisti kyseisen jäsenen eduskuntavaalien ehdokaslistalta sillä perusteella, että tämä oli toiminut puolueen allekirjoittaman Euroopan poliittisten puolueiden rotusyrjinnästä vapaata yhteiskuntaa koskevan peruskirjan vastaisesti.

Toukokuussa 1998 Lapin kärjäoikeus tuomitsi syytetyn sakkoihin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan tapauksessa, joka liittyi rassistien mielipiteiden levittämiseen internetissä. Alkuvuodesta 1999 Rovaniemen hovioikeus piti tuomion ennallaan, viitaten perusteluissaan kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 1 ja 4 artiklaan sekä rikoslain 11 luvun 8 §:ään.

Huhtikuussa 1999 Helsingin kärjäoikeus käsitteli tapausta, jossa alikersantti oli nimitelty gambialaista alkuperää olevaa varusmiestä neekeriksi. Alikersantti tuomittiin palvelusrikkomuksesta varoitukseen. Kantaja on valittanut päätöksestä.

Kesäkuussa 1999 Helsingin kärjäoikeus tuomitsi pariskunnan sakkoihin työsyryjinnästä, kun tämä oli työllistännyt filippiiniläistä alkuperää olevan kotiapulaisen usean vuoden ajan maksamatta hänelle kohtuullista palkkaa. Vuodesta 1992 lähtien kotiapulaisen kuukausipalkka oli ollut 1 800 mk, kun kohtuullinen palkka olisi ollut 4 000 mk, ja vuodesta 1997 lähtien 4 700 mk. Palkan lisäksi työnantaja oli antanut kotiapulaisen käyttöön asunnon ja maksanut puolet hänen vuosittaisen Filippiinien-matkansa kuluista. Syytetyt kielsivät syytökset katsoen, että he eivät olleet toimineet työnantajina vaan pitivät kotiapulaista perheenjäsenenään.

Oikeusministeriön ja valtakunnansyyttäjänviraston määräyksestä valtiosyyttäjä nosti syytteet kiihottamisesta kansanryhmää vastaan tapauksissa, jotka sattuivat Helsingissä ja Joensuussa. Syytettyjen väitettiin levittäneen yleisön keskuuteen tiedonantoja, joissa rodullisia tai etnisiä ryhmiä tai muita vastaavia kansanryhmiä oli uhattu, paneteltu ja solvattu. Näiden tekojen katsottiin täyttävän kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevan tunnusmerkistön muun muassa kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevassa yleissopimuksessa ja rikoslain 11 luvun 8 §:ssä tarkoitetulla tavalla myös painovapauslaissa tarkoitettujen painokirjoitusten välityksellä. Kesäkuussa 1999 Helsingin kärjäoikeus tuomitsi kaksi kiihkokansallisen järjestön johtajina toiminutta syytettyä ehdolliseen vankeustuomioon kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Tämä on ensimmäinen kerta, kun kiihottamisesta kansanryhmää vastaan on langetettu vankeusrangaistus sakkotuomion sijaan. Kolmas syytetty tuomittiin sakkoihin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Rikokset käsittivät pakolaisvastaisten painokirjoitusten, tarrojen ja julisteiden levittämisen ja myymisen. Kärjäoikeus katsoi, että tällaisen aineiston levittämisen tarkoituksena oli levittää vihamielisiä asenteita ja leimata pakolaiset ryhmänä. Syytetyt perustelivat tekonsa vetoamalla sananvapauteen ja väittämällä, että heidän tarkoituksensa oli käynnistää julkinen keskustelu pakolaispolitiikasta. Kaikki kolme tuomittua

ovat valittaneet tuomiosta. Lisäksi kesäkuussa Joensuun kärjäoikeus tuomitsi viisi nk. skinheadia sakkoihin kiihottamisesta kansanryhmää vastaan, kun nämä olivat valmistaneet ja levittäneet noin 30 t-paitaa, joihin oli painettu rasistisia kirjoituksia. Poliisi löysi t-paidat skinheadien kerhotiloihin tehdyn etsinnän yhteydessä.

Painovapaus

Kuten edellisessä raportissa todettiin, painovapausasioita saatetaan oikeusministeriön käsiteltäväksi varsin harvoin. Vuonna 1997 oikeusministeriö määräsi syytteen nostettavaksi kiihkokansallisen lehden toimittajaa vastaan tummaihoisten ja pakolaisten solvaamisesta. Toimittaja tuomittiin. Kuluvan vuoden aikana oikeusministeriö on kehottanut valtiosyyttäjää nostamaan syytteen edellä mainitussa tekokokonaisuudessa, jossa langetettiin kesäkuussa 1999 tuomiot kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Oikeusministeriö on tutkinut nämä teot vain niiltä osin kuin kysymys on ollut painovapauslain rikkomisesta. Päätöksessään ministeriö katsoi, että Joensuussa ns. Joensuun skinheadien tosiasiallisessa hallinnassa olleissa huoneistoissa oli myyty, kaupaksi tarjottu ja pantu näytteille muun ohella Helsingistä alun perin levitettyjä erilaisia painokirjoituksia sillä tavalla, että huoneistossa aikaansa viettävällä nuorisolla on ollut mahdollisuus saada näiden painotuotteiden sisällöstä tieto. Asiaa käsiteltiin Helsingin kärjäoikeudessa vain painovapauslain rikkomista koskevilta osin. Kuten tämän raportin kappaleessa "Lainsäädäntö" todetaan, painovapauden käyttöä koskevaa lainsäädäntöä ollaan uudistamassa. Tarkoituksena on kumota painovapauslaki uuden lainsäädännön voimaantullessa.

Valtakunnansyyttäjän käsittelemät tapaukset

Suomen ylin syyttäväviranomainen, valtakunnansyyttäjänvirasto, on valtakunnansyyttäjänvirastosta annetun asetuksen (209/1997) nojalla velvoittanut kaikki kihlakunnansyyttäjät ilmoittamaan valtakunnansyyttäjänvirastolle kaikista rikoksista, joiden epäillään perustuvan poliittiseen tai rasistiseen motiiviin. Joitakin rikoksia on tämän perusteella jo ilmoitettu valtakunnansyyttäjälle. Tarvittaessa valtakunnansyyttäjä voi myös puuttua syyttäjän toimintaan. Jos katsotaan, että syyttäjän asenne on ollut liian lievä tai voimakas, valtakunnansyyttäjänvirasto voi itse ajaa syytettä.

Valtakunnansyyttäjänviraston antamien tietojen mukaan useimmat syyttäjät eivät ole lainkaan käsitelleet vähemmistöihin kohdistuneita rikoksia, jotka perustuisivat kyseisten henkilöiden etniseen, kulttuurilliseen, kielelliseen tai uskonnolliseen taustaan. Esimerkiksi runsaan vuoden aikana syytteitä on nostettu romanien syrjinnästä ainoastaan muutamissa kaupungeissa. Noin 14 tapauksessa on tehty syyttämättäjäätämispäätös. Syyttämättäjäätämispäätöksistä osa on johtunut näytön puuttumisesta ja osassa syytteen nostamisesta on luovuttu, koska asianosaiset ovat sopineet asian.

Joulukuussa 1997 apulaisvaltakunnansyyttäjä on kantelun johdosta määrännyt syytteen nostettavaksi asiassa, jossa paikallissyöttäjä oli jättänyt syytteen nostamatta esimiesasemassa olevan henkilön solvattua alaistaan etniseen alkuperään liittyvillä halventavilla lauseilla. Apulaisvaltakunnansyyttäjä on perustellut ratkaisuaan muun muassa sillä, että Suomessa esiintyvien rassististen ilmiöiden jatkuva lisääntyminen ja vakavoituminen ovat omiaan vaikeuttamaan ja suorastaan vaarantamaan erilaisten valtaväestöstä ulkonaisesti erottuvien kansanryhmien elinolosuhteita ja näin ollen yleinen etu vaatii, että muiden viranomaisten ohella myös syyttäjät vastustavat näitä kielteisiä ilmiöitä kaikilla käytettävissään olevilla keinoilla.

Toisessa tapauksessa apulaisvaltakunnansyyttäjä on joulukuussa 1998 kantelun johdosta määrännyt syytteen nostettavaksi asiassa, jossa kauppaliikettä harjoittavan osakeyhtiön valtuuttama asiamies oli ilman laillista oikeutta uhkaillut vähemmistötaustan omaavaa henkilöä oleskelu- ja työlupien peruuttamisella, mikäli tämä ei poistuisi ravitsemisliikkeen ulkoterassilta. Asiassa paikallissyöttäjä oli jättänyt syytteen nostamatta.

Valtionsyyttäjä on myös oikeusministeriön ja valtakunnansyyttäjänviraston määräyksestä nostanut syytteet kiihottamisesta kansanryhmää vastaan edellä mainituissa Helsingin ja Joensuun tapauksissa, joissa tuomiot annettiin kesäkuussa 1999.

Eduskunnan oikeusasiamiehen käsittelemät tapaukset

Eduskunnan oikeusasiamiehen valvontatehtävien osalta kysymys rotusyrjinnästä on useimmiten noussut esiin virkamiesten kielenkäytön yhteydessä. Oikeusasiamies on puuttunut esimerkiksi poliisin neekeri-nimittelyyn sekä syyttäjän julkisiin lausumiin, joissa varusmiesten neekeri-nimittelyä on vähätelty. Oikeusasiamiehelle on viime aikoina tehty joitakin valituksia romanien, saamelaisten ja maahanmuuttajien tilanteesta. Oikeusasiamies on myös puuttunut joihinkin tapauksiin omasta aloitteestaan.

Huomiota on kiinnitetty erityisesti vähemmistöihin kuuluvien varusmiesten kohteluun varuskuntatarkastuksia suoritettaessa. Merkittäviä ongelmia ei kuitenkaan ole tullut oikeusasiamiehen tietoon. Eräs viimeaikainen tapaus on kuitenkin herättänyt yleistä kiinnostusta. Eduskunnan oikeusasiamies puuttui omasta aloitteestaan tapaukseen, jossa sanomalehdessä oli julkaistu huhtikuussa 1999 haastattelu edellä mainitun Helsingin käräjäoikeuden sotilasoikeudenkäynnin yhteydessä. Haastattelun mukaan tapauksessa syyttäjänä toiminut sotilaslakimies oli todennut, että hänen mielestään gambialaista alkuperää olevan varusmiehen nimittäminen neekeriksi oli vähäpätöinen asia, eikä edellyttänyt oikeudenkäyntiä. Hän ei myöskään pitänyt neekeri-sanaa loukkaavana. Tämän seurauksena oikeusasiamies pysyi huhtikuussa 1999 pääesikuntaa antamaan selityksen siitä, mitä

sotilaslakimiehen lausunnoilla tarkoitettiin. Oikeusasiamies pyysi lausunnon myös siitä, oliko kyseinen sotilaslakimies asianmukaisesti hoitanut virkatehtävänsä syyttäjänä ja oliko lakimiehen lausunto hänen virkatehtäviensä mukainen, ottaen muun muassa huomioon kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen mukaiset velvoitteet. Oikeusasiamiehelle antamassaan vastauksessa pääesikunta katsoi, että lausunto oli jossain määrin varomaton ja että neekeri-sanankäyttö ei ole hyväksyttävää missään olosuhteissa virkatehtäviä hoidettaessa. Syyttämisen osalta sotilaslakimiehen katsottiin hoitaneen tehtävänsä asianmukaisesti.

Rasismiin ja poliisin toimintaan kiinnitettiin erityistä huomiota apulaisoikeusasiamiehen suorittamien tarkastuskäyntien yhteydessä. Mikkelin, Kuopion ja Joensuun poliisipiirit valittiin tarkastusten kohteiksi, koska juuri näissä poliisipiireissä oli esitetty väitteitä rasismista. Väitteille ei kuitenkaan saatu tukeaa tarkastusten aikana.

Eräs huomattava viimeaikainen syrjintätapaus koskee romaniasioiden neuvottelukunnan tekemää kantelua erään poliisimiehen romaneja ja muita etnisiä vähemmistöjä pilkkaavista kirjoituksista helsinkiläisessä ilmaisjakelulehdessä. Pakinoissa on annettu kuva, että tietyt etniset vähemmistöt ovat erityisen alttiita tekemään rikoksia. Pakinoitsija on itse julkisuudessa selittänyt, että hänen pakinansa oli tarkoitettakin kansanryhmiä leimaavaksi, koska hän uskoo nimenomaan leimaavien kirjoitusten ennalta ehkäisevään voimaan. Ongelmana on ollut erityisesti se, että yleisö oli voinut mieltää "poliisin pakinapalstan" liittyvän poliisin viralliseen tiedotukseen. Kirjoittajan esimiehet olivatkin yrittäneet alistaa pakinoita ennakkotarkastukseen, mutta kirjoittaja oli tästä kieltäytynyt sananvapauteensa vedoten. Kirjoittelu oli jatkunut kirjoittajan saamasta hallinnollisesta varoituksesta huolimatta. Rasistiseksi koettujen pakinoiden kirjoittelu loppui vasta sen jälkeen, kun eduskunnan oikeusasiamies lähetti syyskuussa 1998 poliisiasioista vastaavalle sisäasiainministerille selvityspyynnön asiassa. Tällöin poliisijohto sanoutui julkisesti irti pakinoista ja käynnisti esitutkinnan sen selvittämiseksi, oliko kyseinen poliisimies syyllistynyt kirjoittelullaan rikokseen. Kihlakunnansyyttäjä teki asiassa kuitenkin syyttämättäjäntäpäätöksen siitä huolimatta, että asia oli samanaikaisesti oikeusasiamiehen tutkittavana. Oikeusasiamies on pyytänyt virheellisenä pitämänsä menettelyn johdosta selityksen myös kihlakunnansyyttäjältä. Rasistisia pakinoita kirjoittanut poliisimies on puolestaan tehnyt eduskunnan oikeusasiamiestä vastaan rikosilmoituksen katsoen tämän syyllistyneen julkiseen herjaukseen puuttumalla laillisuusvalvojana hänen pakinointiinsa.

Viime aikoina eduskunnan oikeusasiamiehen tietoon on saatettu kaksi vastaavanlaista tapausta, ja oikeusasiamies harkitsee niihin puuttumista omasta aloitteestaan. Eräässä tapauksessa poliisimiehen kirjoituksessa vihjaillaan, että tietyt vähemmistöt olisivat erityisen alttiita tekemään rikoksia, ja annetaan kuva, että tämä olisi myös paikallisen poliisilaitoksen mielipide. Yksityishenkilö teki poliisille tutkintapyynnön Nivalassa ilmestyvässä sanomalehdessä julkaistun artikkelin johdosta. Poliisi siirsi poliisimiehen väitetyn rikoksen tutkinnan syyttäjälle. Toisessa tapauksessa poliisi oli julkaissut

lehdistötiedotteen Itä-Suomessa kebab-ravintolan lähellä sattuneen riidan yhteydessä. Poliisin lehdistötiedote oli harhaanjohtava, kun siinä todettiin ravintolan turkkilaissyntyisen omistajan pahoinpidelleen asiakkaan. Poliisi kuuli ravintolan omistajaa vasta pari päivää tapahtuman jälkeen, minkä jälkeen tapahtumien kulusta annettiin uusi lehdistötiedote.

Rasistiseen motiivin perustuvista rikoksista aiheutuneiden vahinkojen korvaukset

Vahingonkorvauksiin sovelletaan vahingonkorvauslakia (412/1974). Pääsääntöisesti jokainen, joka tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttaa vahinkoa toiselle, on velvollinen korvaamaan sen. Myös julkisyhteisö on velvollinen korvaamaan virantoimituksessa aiheutuneet vahingot. Henkilövahinkoja koskevia vahingonkorvauslain säännöksiä sovelletaan myös sen kärsimyksen korvaamiseen, jonka on aiheuttanut vapautteen, kunniaan tai kotirauhaan kohdistunut taikka muu sellainen kaltainen rikos. Tätä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n säännöstä voidaan soveltaa muun muassa syrjintätapauksiin. Korvattaviin vahinkoihin kuuluvat henkilövahingot ja omaisuusvahingot. Henkilövahingon kärsijä on oikeutettu vahingonkorvaukseen vahingosta aiheutuneiden kulujen, ansionmenetyksen sekä kivun ja kärsimyksen korvaamiseksi. Tarkoituksena on korvata tosiasiallinen vahinko, joka arvioidaan saatujen todisteiden perusteella. Oikeudenkäymiskaaren mukaan tuomioistuimilla on kuitenkin mahdollisuus arvioida vahinko oikeudenmukaisuuden perusteella, jos näyttöä vahingon suuruudesta ei ole. Menettelyn osalta oikeudenkäyntiä rikosasioissa koskevassa laissa (689/1997) säädetään, että vahingonkorvausvaatimus voidaan käsitellä samassa oikeudenkäynnissä kuin rikos, josta vahinko on aiheutunut. Tällainen vaatimus voidaan myös käsitellä erikseen siviilioikeudenkäynnissä.

Vahingonkorvausten käsittelystä tuomioistuimissa ei ole tilastotietoa. Tavallisesti korvauksia myönnetään kuitenkin uhreille vahingoista, jotka ovat aiheutuneet rikoksista, esimerkiksi pahoinpitelystä, ruumiinvamman tuottamisesta, solvauksesta tai syrjintärikoksesta. Vahingonkorvausten määrät ovat yleisesti ottaen vaatimattomia verrattuna joissakin muissa maissa myönnettäviin korvauksiin.

Joissakin tapauksissa vahingonkorvauksia on myönnetty rasistiseen motiiviin perustuvasta rikoksesta aiheutuneista vahingoista. Esimerkiksi jo vuonna 1981 korkein oikeus totesi ravintolan omistajan syyllistyneen syrjintään, kun tämä oli evännyt romaniniaiselta pääsyn ravintolaan. Ravintolaan pääsy oli evätty kantajan perinteisen romanasun perusteella. Ravintolan omistaja tuomittiin sakkoon rikoslain nojalla ja maksamaan vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n nojalla kantajalle vahingonkorvausta syrjinnästä aiheutuneesta henkisestä kärsimyksestä. Edellä mainitussa tapauksessa Itä-Suomen hovioikeus määräsi rikoslain nojalla opettajan maksamaan sakkoa solvauksesta sillä perusteella, että tämä oli kutsunut 14-vuotiasta tyttöä neekeriksi. Tytölle myönnettiin vahingonkorvauslain nojalla korvauksia

7 Artikla

Koulutus

Ihmisoikeuskoulutus yleensä

Opetus kaikilla kouluasteilla perustuu opetushallituksen vahvistamiin kansallisiin opetussuunnitelman perusteisiin, joissa esitetään kouluopetuksessa huomioon otettavia näkökohtia, kuten kulttuuri-identiteetti, kulttuurillinen moniarvoisuus ja kansainvälistyminen. Monikulttuurinen opetus korostaa eri kulttuurien ymmärtämistä ja ihmisoikeuksien kunnioittamista. Ammatillisen koulutuksen osalta vuonna 1999 uudistetut opetussuunnitelman perusteet korostavat eettisten kysymysten ymmärtämisen merkitystä.

Kansallisten opetussuunnitelman perusteiden mukaisesti kunnat ja koulut laativat omat opetussuunnitelmansa toteuttaen perusteissa määritetyt tavoitteet paikallisten tarpeiden mukaisesti. Eettiset kysymykset ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen on otettu opetussuunnitelmissa esiin eri tavoin. Ihmisoikeusopetus riippuu kuitenkin käytännössä paljolti opettajan omista tiedoista ja kiinnostuksesta. Kansalaisjärjestöt ovat antaneet suoraa tukea kouluille ihmisoikeusopetuksen järjestämisessä.

Opettajien peruskoulutukseen sisältyy myös ihmisoikeuskoulutusta, ja eräillä yliopistoilla on ihmisoikeuksien erityiskursseja. Sekä viranomaiset että kansalaisjärjestöt tarjoavat opettajien täydennyskoulutusta etiikassa ja opetusmateriaalia kulttuurien moninaisuudesta ja ihmisoikeuksista. Jotkut järjestöt ovat luoneet yhteisiä luetteloita materiaaleistaan edistääkseen vuosittain eri aiheista tuotettujen materiaalien käyttöä.

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 50-vuotisjuhlaa vietettiin vuonna 1998 myös kouluissa. Suomen YK-liitto järjesti ihmisoikeuslähettilästoimintaa oppilaitoksiin ja julkaisi pääasiassa lukioille tarkoitetun kirjan "Yhteiset ihmisoikeutemme". Kirjassa käsitellään muun muassa Suomen kansallisia ja kansainvälisiä velvoitteita rasismien kieltämiseksi ja torjumiseksi.

Suomen UNESCO-toimikunta julkaisi peruskoulun ihmisoikeuskasvatuksen käsikirjan. Opetushallitus avasi www-sivuille ihmisoikeussivut, jotka sisältävät julistustekstin ja oppimista helpottavia tehtäviä ja kilpailuja.

Syyttäjien koulutus

Ihmisoikeuksiin kiinnitetään huomiota myös syyttäjien koulutuksessa. Vuodesta 1996 lähtien syyttäjien peruskoulutusohjelmassa on ollut erillinen koulutusjakso, jossa on käsitelty vieraita kulttuureja, kansallisia vähemmistökulttuureja sekä ihmis- ja perusoikeuksia. Koulutuksen tarkoituksena on muun muassa syventää syyttäjien vieraiden kulttuurien tuntemusta ja ymmärtämistä, jolloin eri kulttuuripiireihin kuuluvien henkilöiden välisten konfliktitilanteiden ymmärtäminen ja arvioiminen helpottuu. Luennoitsijoina ovat toimineet muiden muassa eri vähemmistöryhmien edustajat.

Kulttuuri

Vähemmistökulttuurien tukeminen ja rasisminvastainen työ

Opetusministeriö tukee vähemmistökulttuuria edustavien ryhmien toimintaa ja rasismin vastaista kansalaistoimintaa seuraavin periaattein. Vähemmistökulttuuriryhmäksi katsotaan avustuksesta päätettäessä etniset ja kielelliset vähemmistöt sekä maahanmuuttajat, pakolaiset ja turvapaikanhakijat. Tukea myönnetään vähemmistökulttuuria edustavien ryhmien oman kulttuuri-identiteetin säilyttämiseen. Vähemmistökulttuuriryhmillä on oikeus itse valita sen säilyttämistavat. Vähemmistökulttuuriryhmien oikeudet ja velvollisuudet ovat yhtäläiset kaikkien valtion harkinnanvaraisia avustuksia saavien ryhmien ja yksilöiden kanssa. Avustusten tarkoituksena on vahvistaa vähemmistökulttuuriryhmien myönteistä sopeutumista yhteiskuntaan ja luoda mahdollisuuksia yleisten kulttuuripalvelujen ja tukimuotojen hyödyntämiseen. Avustuksia voidaan myöntää äidinkielen vaalimiseen, kulttuuritraditioita ylläpitävien tapahtumien järjestämiskuluihin, vähemmistökulttuuriryhmien sisäisen yhteydenpidon tarpeisiin, omakohtaiseen taide- ja muuhun kulttuuriharrastustoimintaan, vähemmistökulttuurien ja kantaväestön kulttuurisen kanssakäymisen ja vuorovaikutuksen vahvistamiseen, vähemmistökysymyksiä käsittelevän tiedotustoiminnan tarpeisiin sekä rasismiin ja muukalaisvastaisuuden ehkäisytoiminnan tarpeisiin.

Vuonna 1998 vähemmistökulttuuria edustavien ryhmien kulttuuri- ja julkaisutoimintaan sekä rasisminvastaiseen työhön oli valtion talousarviossa varattu 2 000 000 mk. Valtiontuki suunnataan pääasiassa maahanmuuttajien omille yhdistyksille. Maahanmuuttajien lukumäärä Suomessa on ollut kasvussa koko 1990-luvun ajan, ja uusien etnisten vähemmistöjen edustajat ovat perustaneet yhdistyksiä, jotka kokoavat näiden ryhmien jäseniä yhteen. Muita etnisiä ryhmiä, joiden toimintaa on tuettu, ovat perinteiset kansalliset vähemmistöt, kuten romanit. Lisäksi valtion talousarviossa osoitetaan vuosittain erillinen määräraha saamenkielisen kulttuurin edistämiseen ja saamelaisjärjestöjen toimintaan. Kuten edellä on todettu, saamelaisten kulttuuri-itsehallinnon periaatteen mukaisesti opetusministeriö osoittaa tämän määrärahan saamelaiskäräjille.

Kulttuurivähemmistöille osoitetut tuet käytetään pääasiassa kulttuuri- ja julkaisutoimintaan. Rasisminvastaiseen työhön osoitetut tuet käytetään puolestaan eri järjestöjen rasismiin ja

muukalaisvihan vastaisiin hankkeisiin. Osa tuesta osoitetaan myös paikallisiin rasminvastaisiin hankkeisiin. Hankkeet ovat enimmäkseen kehityshankkeita ja kokeiluja, ja niiden tarkoituksena on edistää suvaitsevaisuutta etnisten vähemmistöjen ja valtaväestön välisen yhteistyön avulla tai valtaväestölle ja erityisesti nuorille suunnatun tiedotuksen avulla.

Saamelaiskulttuuri

Vuonna 1959 perustettu Inarin saamelaismuseum avattiin 1. huhtikuuta 1998 uudessa rakennuksessa (Siida), jossa sijaitsevat sekä saamelaismuseum että Pohjois-Lapin luontokeskus. Siida-keskuksessa järjestetään kulttuuri- ja luonnonhistorianäyttelyitä saamelaisten alkuperäiskansasta. Keskusta rahoitti muiden muassa Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto (EAGGF).

Saamen kielen ja kulttuurin asemassa on tapahtunut myönteistä kehitystä. Saamelaiskulttuuri on herättänyt yhä enemmän kiinnostusta koko maassa. Saamelaismusiikkia, -kirjallisuutta ja elokuvia on esitetty festivaaleilla, radiossa ja televisiossa. Ensimmäinen saamenkielinen väitöskirja valmistui äskettäin Lapin yliopistossa. Saamelaisia naiskirjailijoita koskeva väitöstilaisuus pidettiin osittain saamen ja osittain suomen kielellä.

Muu suvaitsevaisuutta edistävä työ

Rasmin vastainen työ on ollut oleellinen osa EU:n Urban-yhteisöaloitteen kansallista täytäntöönpanoa, esimerkiksi Joensuussa vuosina 1996-1999. Tämä toiminta, jossa kulttuurin eri muotoja käytetään suvaitsevaisuuden edistämiseen, on suunnattu nuorisolle ja asuinalueille. Muita hankkeen kohdekaupunkeja ovat olleet Helsinki ja Vantaa, joissa maahanmuuttajien kotouttamiseen ja suvaitsevaisuuden edistämiseen on erityisesti panostettu.

Kirkko on osaltaan tehnyt suvaitsevaisuutta edistävää työtä. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon seurakuntatyö on jaettu yhtäältä maahanmuuttajille suunnattuun apuun ja toisaalta pakolaisapuun. Kirkko antaa myös ulkomaanapua Inkeristä tuleville maahanmuuttajille. Helsingin seurakunnissa on useita maahanmuuttajien parissa työskenteleviä työntekijöitä. Seurakunnat tarjoavat toimintaa vierailta kielillä kymmenessä suurimmassa kaupungissa. Evankelis-luterilaisen kirkon ohella ortodoksinen kirkko ja katolinen kirkko ovat aktiivisesti työskennelleet seurakuntansa jäseninä olevien maahanmuuttajien keskuudessa. Pääkaupunkiseudulla myös helluntaiseurakunta on ollut tässä suhteessa aktiivinen.

Evankelis-luterilaisen kirkon kirkkohallitus on perustanut työryhmän pohtimaan, miten kirkkolainsäädännön kehittämistä siten, että huomiota kiinnitettäisiin saamelaisten edustukseen

kirkolliskokouksessa sekä niiden seurakuntien asemaan, joissa käytetään sekä suomen että saamen kieltä. Työryhmä on laatinut saamelaisten edustuksesta alustavan muistion, jossa ehdotetaan, että Saamelaiskäräjät nimeävät yhden edustajan ja kaksi varaedustajaa kirkolliskokoukseen. Ehdotus toteutettaneen keväällä 2000.

Maahanmuuttajien asemaa työmarkkinoilla pyritään kehittämään monin tavoin, kuten edellä on selostettu. Lisäksi vuoden liikemieheksi on nimetty turkkilaissyntyinen liikemies, joka oli perustanut menestyvän yrityksensä vuonna 1995. Vuonna 1998 suomalainen elektroniikka-alan yritys palkittiin maahanmuuttajien työllistämistä. Lisäksi työministeriö suunnittelee erityistä todistusta yrityksille ja yhdistyksille, jotka työllistävät erilaisen kulttuuritaustan omaavia henkilöitä, kuten maahanmuuttajia. Todistus julkaistaan todennäköisesti marraskuussa 1999 samaan aikaan niiden työnantajien nimien kanssa, joille todistus ensimmäiseksi myönnetään.

Suvaitsevaisuutta edistävät toimenpiteet liikunnan alalla

Uusi liikuntalaki (1054/1998) tuli voimaan vuoden 1999 alussa. Lain tavoitteena on edistää suvaitsevaisuutta ja tukea kulttuurien moninaisuutta.

Liikunnan alalla on yhteistyössä liikunta-alan kattojärjestö Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n sekä suomalaisten liikuntajärjestöjen kanssa toteutettu vuosina 1996-1999 liikunnan suvaitsevaisuushanketta. Toiminnan painopiste on ollut paikallistasolla. Neljän vuoden aikana opetusministeriö on tukenut noin 160 paikallista, alueellista ja valtakunnallista hanketta, joiden päämääränä on edistää suvaitsevaisuutta liikunnan avulla.

Opetusministeriö on tilannut tutkimuksen, jolla selvitetään maahanmuuttajien osallistumista liikuntatoimintaan ja maahanmuuttajille suunnattuja liikuntapalveluja.

Joukkotiedotusvälineet

Viime vuoden aikana ihmisoikeuksiin kiinnitettiin tiedotusvälineissä yhä enenevästi huomiota, mikä johtui osittain YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 50-vuotisjuhlasta. Maahanmuuttajiin ja vähemmistöihin liittyviä kysymyksiä on yhä useammin käsitelty sanomalehdissä ja muissa tiedotusvälineissä.

Tiedotusvälineiden erikielillä tarjoamien palveluiden osalta todettakoon, että uusi radio- ja televisiotoimintaa koskeva lainsäädäntö tuli voimaan vuoden 1999 alussa. Osana uudistusta Yleisradiolain 7 §:ää muutettiin (746/1998). Määräyksen mukaan ohjelmatoiminnassa on kohdeltava yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielisiä kansalaisia ja tuotettavaa palveluja saamen kielellä. Palveluja on tuotettava soveltuvin osin myös maan muille kieliryhmille, kuten romaninkielisille, viittomakieleltä käyttäville ja tarvittaessa myös muille kieliryhmille.

Lisäksi saamelaisten kotiseutualueella toimii saamelainen radiokanava, saamelaisradio, joka lähettää ohjelmia noin 40 tuntia viikossa. Saamen kielellä on myös teksti-tv.

Romaneilla on kolme suomenkielistä, neljännesvuosittain ilmestyvää lehteä, jotka sisältävät kirjoituksia myös romanin kielellä. Valtakunnallisessa radioverkossa lähetetään romanin kieliset uutiset kerran viikossa.

Yleisradio lähettää uutisia myös venäjän kielellä.

Tiedotus

Rotusyrjintäsopimuksesta tiedottaminen

Käsiteltyään Suomen hallituksen 13. ja 14. määräaikaisraportin, rotusyrjintäkomitea on kehottanut Suomea jakamaan raporttinsa ja komitean johtopäätökset ja suositukset laajalti. Myös hyväksytystä yleissopimuksen 14 artiklan mukaisesta yksilövalitusmenettelystä tulisi tiedottaa.

Raporttien julkaiseminen

Viime vuosien aikana Suomi on vakiinnuttanut sekä eri kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin liittyvien kansallisten raporttien valmistelun että niihin liittyvän aineiston levittämisen. Raportteja laadittaessa eri viranomaisten lisäksi myös kansalaisjärjestöjä, neuvottelukuntia ja muita asiaankuuluvia tahoja pyydetään antamaan näkemyksensä siitä, mitä asioita hallituksen tulisi sisällyttää raporttiinsa. Lisäksi ulkoasiainministeriö järjestää kansalaisjärjestöille ja viranomaisille kuulemistilaisuuden ennen raporttien antamista sopimusvalvontaelimille.

Kuten edellisessä raportissa mainittiin, yleissopimus on julkaistu Suomen säädöskokoelman sopimussarjassa. Lisäksi se on julkaistu suomen, englannin ja ruotsin kielellä ulkoasiainministeriön

julkaisuna. Tämä julkaisu sisältää myös tietoa yleissopimuksen 14 artiklan mukaisesta yksilövalitusmenettelystä. Julkaisua levitetään laajalti, ja se on saatavilla Editan kirjakaupoista kohtuulliseen hintaan. Lisäksi Suomessa käytetään laajalti julkisia, erityisesti internetin kautta saatavilla olevia tietokantoja. Sähköinen lainsäädäntötietokanta on yleisön käytettävissä osoitteessa <http://finlex.edita.fi>. Kansainvälisten Suomea sitovien sopimusten tekstit sisällytetään aikanaan tähän tietokantaan.

Suomen määräaikaisraportit, joihin liitetään komitean johtopäätökset, julkaistaan suomen ja englannin kielellä. Raportteja jaetaan laajalti yleisölle ja viranomaisille. Raportit julkaistaan myös internetissä osoitteessa <http://virtual.finland.fi/ministry/suomi/ihmisoikeudet.html>. Tämä raportti julkaistaan vastaavasti.

Komitean johtopäätökset, jotka annettiin maaliskuussa 1999, sekä kuulemista koskeva raportti jaettiin laajalti viranomaisille, eduskunnalle, tiedotusvälineille ja muille asiaan liittyville tahoille. Lisäksi järjestettiin lehdistötilaisuus.

Ulkoasiainministeriö pyrkii tehostamaan tiedottamista Suomen kansainvälisistä ihmisoikeusvelvoitteista, mukaan luettuna kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevaan yleissopimukseen perustuvat velvoitteet, sekä määräaikaisraporteista ja komitean johtopäätöksistä.

Käännökset

Edelliseen raporttiin viitaten Suomen hallitus teetti käännökset saamen kielelle kansainvälisestä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta, Euroopan ihmisoikeussopimuksesta ja sen lisäpöytäkirjoista 1, 4, 6 ja 7, sekä kansallisiin tai etnisiin, uskonnollisiin ja kielellisiin vähemmistöihin kuuluvien henkilöiden oikeuksia koskevasta julistuksesta. Käännökset valmistuivat vuonna 1997. Pohjois-saame on yleisimmin käytetty kolmesta Suomen saamelaisten käyttämästä kielestä. Norjassa on jo olemassa käännökset tällä kielellä kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskevasta kansainvälisestä yleissopimuksesta, kansainvälisestä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevasta yleissopimuksesta ja ILO:n alkuperäiskansoja koskevasta sopimuksesta n:o 169. Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskeva eurooppalainen peruskirja käännettiin Pohjois-saamen kielelle vuonna 1998.